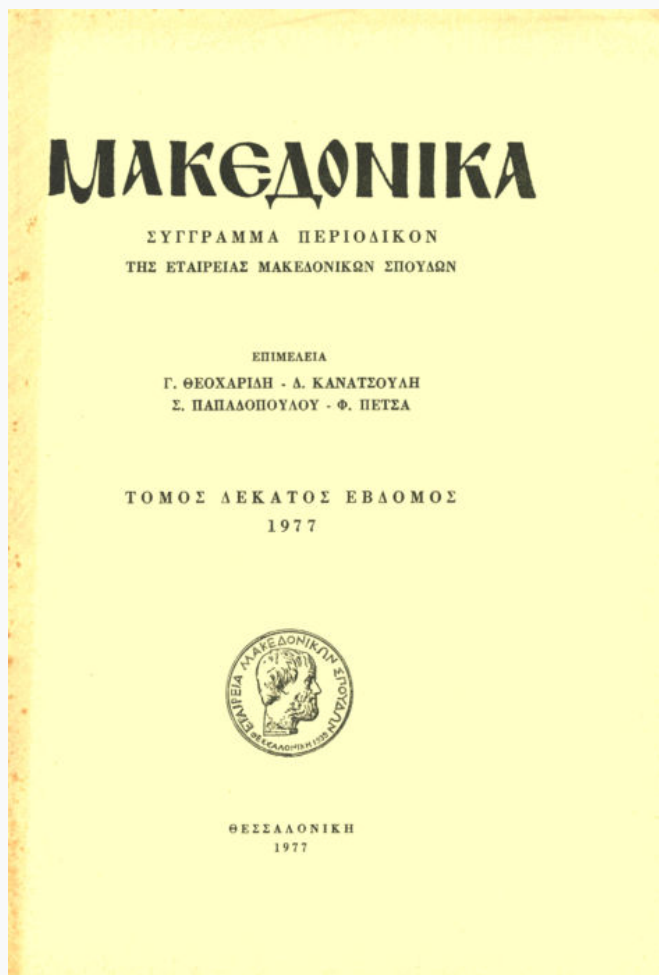

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Η εποπτεία της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης επί της Ελληνικής ορθοδόξου κοινότητος Βελεσσών (1876-1914)

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.365](https://doi.org/10.12681/makedonika.365)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Η εποπτεία της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης επί της Ελληνικής ορθοδόξου κοινότητος Βελεσσών (1876-1914). *Μακεδονικά*, 17(1), 139–180. <https://doi.org/10.12681/makedonika.365>

Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΒΕΛΕΣΣΩΝ
(1876-1914)

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν ὑπῆρξεν ἡ βορειοτέρα ἐστία τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀκριβῶς εἰς τὰ σύνορα Μακεδονίας καὶ ἀρχαίας Δαρδανίας¹. Ἡ ζωὴ τῆς κοινότητος αὐτῆς, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ὑπῆρξε λίαν ταραχώδης, διότι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον διεσταυρώθησαν εἰς τὰ Βελεσσά ποικίλα ἔθνικα ρεύματα, τὰ ὁποῖα μετὰ πάθους προσεπάθησαν νὰ ἐδραιωθοῦν εἰς τὸν νευραλγικὸν αὐτὸν κόμβον, δεσπόζοντα, λόγῳ τοποθεσίας, τῶν φυσικῶν διαβάσεων τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον.

Ἀπομονωμένη ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κέντρα καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ξένας ἐπιρροάς, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἰδιαίτερας προστασίας καὶ ἐποπτείας. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀναθέτει τὸ ἔργον τῆς ἐποπτείας ταύτης κατὰ τὸ 1876 εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον ὑπῆρξε τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς Μακεδονίας, κατὰ μείζονα λόγον, καθ' ὅσον ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἔδρα νομαρχίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπαρχία Βελεσσῶν, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος².

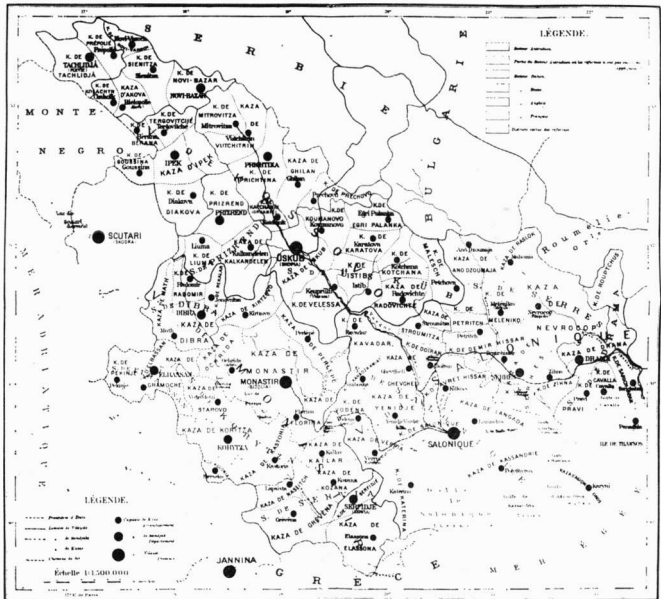
Τὸ γεγονός τῆς στενότερας συνδέσεως μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ Βελεσσῶν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ὁρόσημον εἰς τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς κοινότητος, θὰ ἐξάρω εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, ὡς ἐλαχίστην συμβολὴν εἰς τὴν σκιαγράφειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἑθνικῆς ἱστορίας τῆς ἀκριτικῆς αὐτῆς μακεδονικῆς γῆς. Συγκεκριμένως, θὰ ἀσχοληθῶ ἐδῶ μὲ τρία, συναφῆ μετὰ τὴν κοινότητα Βελεσσῶν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναθέσεως τῆς ἐποπτείας αὐτῆς εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, δεύτερον μὲ τὴν διαδικασίαν καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς γενομένης ἐποπτείας καὶ τρίτον μὲ τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης· ἐν τέλει δημοσιεύω τὰ κυριώτερα σχετικὰ ἔγγραφα μετὰ σχολίων, ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης προερχόμενα.

1. Τὰ Βελεσσά κεῖνται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας παιονικῆς πόλεως Βυλαζῶρα· ἐκ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς προήλθεν ἀργότερον ἡ νεωτέρα Βελεσσά ἢ Βελασσός, Βελεσσός, Βελισ(σ)ός, Βελισ(σ)ά, Βαλεσσ(σ)ί καὶ Βελεσσ(σ)ί, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ σημερινὴ Veles.

2. Δ. Φίλιππίδου, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, Ἀθῆναι 1903, σ. 59: «Ἡ Ὑποδιοικήσις Βελεσσῶν ἀνήκουσα εἰς τὸ Βιλαέτιον Θεσσαλονίκης ὑπῆχθη εἰς τὸ Κόσσοβον κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1901». Βλ. χάρτην.

Α'. ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΒΕΛΕΣΣΩΝ

Ἐκ τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κώδικος στατιστικῶν στοιχείων τῆς ὑποδιοικήσεως Βελεσσῶν, τοῦ 1878, ἐντὸς δηλαδὴ διετίας ἀπὸ τῆς στενοτέρας συνδέσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν μετὰ τῆς μητροπόλεως Θεσσα-

Χάρτης. Βιλαΐτια Κοσόβον, Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης
τοῦ Instituto Geografico de Agostini Roma (ἐκ τοῦ Ἀρχείου I.M.X.A.)

λονίκης, πληροφορούμεθα κατὰ προσέγγισιν περὶ τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως Βουλγάρων, Μουσουλμάνων, Ἑλλήνων καὶ Σέρβων εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπαρχίαν Βελεσσῶν.

Τὰ στατιστικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ὀφείλονται εἰς τὸν πρόκριτον Θεσσαλονίκης Ρ. Βόγαν, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὰ Βελεσσά. Οὗτος δι' ἐπιστολῆς του ἀπὸ 11 Μαρτίου 1878 πρὸς τὸν Δημήτριον Ν. Βόγαν, ἱερατικῶς προϊστάμενον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, ἐξήτει «περιγραφὴν τῆς

Ἐπαρχίας Βελεσσοῦ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ»¹. Ὁ ἐν λόγῳ ἱερεὺς, ὡς παρεδρεύων, βάσει «ὕψηλοῦ Βεζυρικοῦ Διατάγματος», εἰς τὸ Ἐπιτόπιον Συμβούλιον², ἡδυνήθη νὰ ἀρυσθῇ συγκεκριμένα στοιχεῖα «ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς κυβερνήσεως», καθὼς ἐπὶ λέξει διευκρινίζεται εἰς τὴν ἀπαντητικὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν συνεπώνυμον πρόκριτον Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖον ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προσαγορεύει «Ἐξοχώτατε Κύριε Ἰ. Δ. Βόγας»³.

Συμφώνως, λοιπόν, πρὸς τὰ ἐπίσημα βιβλία τῆς ὑποδιοικήσεως Βελεσσοῦ, οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως Ὁθωμανοὶ ἀνῆρχοντο εἰς 2.342 καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἰς 5.420 ἄρρενας, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὁθωμανοὶ εἰς 5.157 καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἰς 12.129 ἄρρενας. Σύνολον Ὁθωμανῶν 7.499 καὶ Χριστιανῶν 17.549⁴. Διευκρινίζων ὁ ἱερατικὸς προϊστάμενος Βελεσσοῦ τὴν ἐθνικὴν ταυτότητα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ἐπιλέγει: «ἐννοεῖται ὅτι ἐντὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πολιτείας τὸ ἐν ἕκτον εἶναι Ἑλληνόβλαχοι, οἱ δὲ ἐπίλοιποι Βούλγαροι»⁵. Δηλαδή, ἐπὶ συνόλου 5.420 Χριστιανῶν ἄρρένων εἰς τὴν πόλιν, οἱ 903 ἄρρενες (ἦτοι τὸ $\frac{1}{6}$) ἀνῆκον εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα, οἱ δὲ 4.517 (ἦτοι τὰ $\frac{5}{6}$) εἰς τὴν βουλγαρικὴν κοινότητα.

Ὑπὸ τοὺς «ἄρρενες» ἐννοοῦνται βεβαίως οἱ ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν καὶ ὧς ἐκ τούτου οἱ μνημονευθέντες ἀριθμοὶ ἀντιπροσωπεύουν οἰκογενεῖας. Ἐάν, κατὰ μέσον ὅρον, ἐκάστη οἰκογένεια ἦτο τοῦλάχιστον τετραμελὴς, εἰς τὰς 903 ἑλληνικὰς οἰκογενεῖας τῶν Βελεσσοῦ ἀντιστοιχοῦσαν, κατὰ τὸ 1878, τοῦλάχιστον 2.709 μέλη⁶. Ἐπρόκειτο, δηλαδή, περὶ μιᾶς ἀκμαίας καὶ ἀνθηρᾶς κοινότητος, ἡ ὁποία διεδραμάτιζε, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ὅλην κοινωνικὴν καὶ ἐμπορικὴν ζωὴν τῆς πόλεως αὐτῆς⁷. Μὲ τοὺς αὐτοὺς ὑπολογισμοὺς οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ κά-

1. Βλ. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (εἰς τὸ ἐξῆς ΑΜΘ), φάκελ. 60, 1058, σ. 1. Πρβλ. καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολὴν, σ. 163, στ. 4-5.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν, σ. 159, στ. 9-17.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολὴν σ. 163, στ. 2 καὶ 6.

4. Αὐτόθι, στ. 8-12.

5. Αὐτόθι, στ. 13-14.

6. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσοῦ φέρεται ἔχουσα 120 οἰκίας (τὸ 1893) μὲ 1.800-2.000 κατοίκους, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν εἰς τὰ πλησίον τῶν Βελεσσοῦ χωρία παρεπιδημούντων Ἑλλήνων (περὶ τὸ 1902), ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν βαλκανικῶν πολέμων μειοῦται εἰς 1.000 περίπου. Πρβλ. Φιλίππι-δου, ἑ.ἀ., σ. 56, D. Brancoff, La Macédoine et sa population chrétienne, Paris 1905, σ. 118, ἐπιστολὴν Δεβρὼν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, τοῦ 1893, ἀποκειμένην εἰς ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1089 καὶ δημοσιευομένην ἐν τέλει τοῦ παρόντος ὑπ' ἀριθμ. 5, σ. 165, στ. 3 καὶ Τρ. Εὐαγγελίδου, Νέα Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1913, σ. 108.

7. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι Βελεσσοῦ ἡσχολοῦντο κυρίως μὲ τὸ ἐμπόριον μετάξης, ἐρίου, γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν εἰδῶν καὶ τὴν χωρικὴν βιοτεχνίαν ὑφαντικῆς μεταξωτῶν, μαλλίνων καὶ ἀγγειοπλαστικῶν εἰδῶν, ἀκολουθοῦντες τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιοτε-

τοικοί τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν ἀνήρχοντο εἰς 49.938 καὶ οἱ Ὁθωμανοὶ εἰς 22.497 περίπου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ὑπολογισμῶν σύνολον πληθυσμοῦ πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν 75.134 περίπου¹.

Ἡ πρὸς τὸν «Ἐξοχώτατον Κύριον Ρ. Δ. Βόγαν» ἐπιστολὴ τοῦ ἱερατικῶς προϊσταμένου Βελεσσῶν, πλὴν τῶν στοιχείων περὶ τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεσσῶν, δίδει καὶ ἄλλας πληροφορίες, ὅπως ὅτι ἡ ἐπαρχία Βελεσσῶν εἶχεν 102 χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 25 ἦσαν τουρκικὰ καὶ τὰ λοιπὰ χριστιανικὰ, ὁμιλοῦντα κυρίως τὴν βουλγαρικὴν καὶ ἔχοντα ναοὺς, πλὴν δέκα χωρίων, τὰ ὁποῖα ἐσπεροῦντο λατρευτικοῦ κέντρου καὶ ὅτι ἐλειτούργουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν «δύο βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ ἓν Παρθεναγωγεῖον, ἓν Σχολεῖον Ἑλληνικὸν καὶ ἓν Ἀλληλοδιδασκικὸν καὶ ἓν Νηπιαγωγεῖον διατηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος»². Ἐπὶ πλέον, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἰς τρία ἄλλα χωρία τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τὸ Βασιόσελο, Ἀράοβιτζ καὶ Μπογομή-λα, «ὑπάρχουσι σχολεῖα διατηρούμενα ὑπὸ τὴν Σερβικὴν Προπαγάνδαν»³. Τέλος, κάμνει τὴν γενικὴν διαπίστωσιν ὅτι πολλῶν χωρίων οἱ κάτοικοι εἶναι «ἀμαθέστατοι καὶ δουλοπάροικοι, πολλοὶ ὀλίγιστοι εὐρίσκονται κάτοχοι γαιῶν»⁴.

χνικὴν παράδοσιν τῆς Μοσχόπολεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλκον τὴν καταγωγὴν τῶν. Πρβλ. Θ. Γεωργιάδου, Μοσχόπολις, Ἀθήναι 1975, σ. 107. Τὸ 1881, κατὰ προτροπὴν τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν προσέφερον ἀπὸ ἑρῶν μεταξὺ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐμπόρων 41 ζεύγη περικνημίδων ἑξ ἑρίου εἰς χρῆσιν ἱσαριθμῶν τροφίμων τῶν δύο πρώτων τάξεων τῆς κατὰ τὸ 1879 ἰδρυθείσης εἰς Χάλκην κεντρικῆς ἱερατικῆς σχολῆς. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐπαινεῖται ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 1 (1880) 302 καὶ 2 (1881) 61 καὶ προβάλλεται ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν καὶ δι' ἄλλας ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς Μακεδονίας, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον μία τάξις τῆς σχολῆς αὐτῆς προωριζέτο ἀποκλειστικῶς διὰ μαθητὰς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μακεδονίας. Περὶ τῆς ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἀπὸ σερβικῆς πλευρᾶς βλ. M. Filipović, Cincari u Velesu (=Κουτσόβλαχοι εἰς τὰ Βελεσσά), Skorje 1936. Δυστυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἡδυνήθηεν νὰ συμβουλευθῇ.

1. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, συμφώνως πρὸς τὰ στατιστικὰ δεδομένα παρὰ Φιλίππιδην, ἑ.ἀ., σ. 56, τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν ἀνῆρχετο εἰς 52.000. Ἦτοι: Ὁθωμανοὶ 30.000, Σερβίζοντες 4.000, Ἑλληνες 2.000 καὶ Σχισματικοὶ 16.000. Παρὰ Brancoff, ἑ.ἀ., σ. 118-120, οἱ Βούλγαροι τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας Βελεσσῶν ἀνῆρχοντο εἰς 40.128, Ἑλληνες εἰς 35, Βλάχοι εἰς 402, Ἀλβανοὶ εἰς 12 καὶ Ἀθίγγανοι εἰς 492. Ὑπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐννοοῦνται καὶ οἱ Σέρβοι, ὑπὸ δὲ τοὺς Βλάχους συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ Ἑλληνόβλαχοι. Ὑπὸ τοὺς 40.128 Βουλγάρους ἐννοοῦνται 35.480 Ἐξαρχικοὶ, 1.368 Βούλγαροι Γκραικομάνοι Πατριαρχικοὶ καὶ 3.280 Βούλγαροι Σερβίζοντες Πατριαρχικοὶ. Δὲν ἀναφέρεται ἀριθμὸς Ὁθωμανῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπερέβαινον ὁποσδήποτε τὰς 20.000.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολήν, σ. 163 στ. 22-24. Κατὰ τὸν Brancoff, σ. 119-121, ὑπῆρχον εἰς τὴν πόλιν 4 καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν 18 βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ 70 χωρία.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιστολήν, σ. 163, στ. 18-19.

4. Αὐτόθι, στ. 19-20.

Β'. Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐθνολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως Βελεσσῶν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ἐκεῖ ἐλληνικὸν στοιχεῖον, οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ἡ νησίς αὐτῇ τοῦ ἐλληνισμοῦ εἰς τὸ βορειότατον τοῦτο ἄκρον, μακρὰν τῶν ἐλληνικῶν κέντρων τῆς Μακεδονίας κειμένη, καὶ ὑπὸ τὴν συν-εχῇ καὶ αὐξοῦσαν σωβινιστικὴν τοῦ πολυαριθμοτέρου σλαβικοῦ καὶ τὴν διοικητικὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ στοιχείου πίεσιν τελοῦσα, ἐχρειάζετο εἰδικὴν προστασίαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκάστοτε ἀναφυομένων κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν προβλημάτων τῆς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν σχετικῆς πατριαρχικῆς ἀλληλογραφίας πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ (1874-1878), τοῦ Ἀπριλίου καὶ Ἰουλίου 1876, δυνάμεθα νὰ παρακολουθῇσωμεν τὴν διαδικασίαν ἀναγνωρίσεως τῆς ἐποπτείας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἡ δημογεροντία τῆς κοινότητος δι' αἰτήσεώς της πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρώτη αὕτη ὡς ἀμέσως ἐνδιαφερομένη, ἔθεσε τὸ ὅλον ζήτημα¹. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου, ἐξετάσασα τὴν κατάστασιν τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Βελεσσῶν, ἀπεδέχθη τὸ αἶτημα τῆς δημογεροντίας ἐπὶ τῷ βασικῷ λόγῳ ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἔδρα τῆς νομαρχίας εἰς τὴν ὁποίαν τότε ὑπῆγετο πολιτικῶς ἡ πόλις καὶ ἡ ἐπαρχία τῶν Βελεσσῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ἐκάστοτε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης θὰ ἠδύνατο «ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Νομαρχίας... προστατεῦεν τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ αὐτῶν συμφέροντα»².

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη ἀπόφασις, τοῦ Ἀπριλίου 1876, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τὴν 28 Ἀπριλίου, ἐκοινοποιήθη διὰ Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ (1874-1878), ὁ ὁποῖος ἔλαβε ταύτην τὴν 9 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους³. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς, σὺν τῇ κοινοποιήσει τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως, προετρέπετο ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὡς: πρῶτον, δεχθῇ νὰ ἀναλάβῃ «τὴν ἐποπτείαν καὶ πνευματικὴν προστασίαν» τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Βελεσσῶν, δεῦτερον διορίσῃ ὡς Ἐπίτροπον αὐτοῦ εἰς Βελεσσά τὸν ἐκεῖ ἱερατικῶς προϊστάμενον διὰ νὰ παρεδρεύῃ καὶ εἰς τὸ «Ἐπιτόπιον Συμβούλιον» τῆς πόλεως καὶ τρίτον, ἀνταποκρινόμενος οὗτος εἰς τὴν «ἐντολὴν τῆς Ἐκκλησίας», συντελέσῃ «ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς εὐημερίας τῶν εἰρημένων Χριστιανῶν ἐπι-

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν, σ. 159, στ. 7-8.

2. Αὐτόθι, στ. 10-11.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν, σ. 159.

καλούμενος ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν (δηλ. τὴν πατριαρχικὴν) συνδρομὴν»¹.

Ἐκ παραλλήλου, διὰ τὰ περιβληθῆ ἡ ἀνωτέρω ἐκκλησιαστικὴ ἀπόφασις τὸ ἀνάλογον κῦρος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ νομάρχου Θεσσαλονίκης ἡ ὑἱεμένη αὐτῇ ἀρμοδιότης τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος διὰ τακριρίου πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν προεκάλεσε τὴν ἐκδοσὶν σχετικοῦ «Ὑψηλοῦ Βεζυρικοῦ Διατάγματος»². Πράγματι, ἐξεδόθη μετὰ δίμηνον τὸ αἰτηθὲν Διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει ἀπεστάλη εἰς Θεσσαλονικὴν διὰ Πατριαρχικοῦ Γράμματος τὴν 22 Ἰουλίου 1876³. Προηγουμένως, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης δι' ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ 18 Μαΐου 1876 εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς 28 Ἀπριλίου 1876 «ἀπεδέξατο εὐχαρίστως τὴν ἐποπτεῖαν καὶ πνευματικὴν κυβέρνησιν τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τῆς πόλεως Βελεσσῶν»⁴, ἡ δὲ Ὑψηλὴ Πύλη διὰ τοῦ βαλὴ Θεσσαλονίκης εἶχε πληροφορηθῆ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διατάγματος περὶ τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως εἰς τὰς σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Σχισματικῶν εἰς Βελεσσά οὕτως, ὥστε νὰ ἐκτιμῇ τὰ πράγματα ἀπὸ τῆς ἰδικῆς τῆς πλευρᾶς⁵· ἡ τελευταία εἶχε κάθε συμφέρον νὰ ἐνισχύῃ τὰς μικροτέρας ἄλλοθενεῖς κοινότητας ἔναντι τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πολυαριθμοτέρων διὰ τὰ νὰ δύναται εὐκολώτερον νὰ ἐπεμβαίῃ διαιτητικῶς εἰς τὰς ἐκάστοτε ἀναφυσόμενας μεταξὺ τῶν διαφορὰς.

Οὕτω, ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1876 ἤρχισεν ἐφαρμοζόμενον τὸ νέον καθεστὼς εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν καὶ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, περιβεβλημένον τὸν μανδῦαν τῆς νομιμότητος. Ἀπὸ κανονικῆς πάντως πλευρᾶς ἐμφανίζει τὸ καθεστὼς τοῦτο ἰδιουτυπίαν τινά, διότι ἔχονεν ὑπερόριον ἐπέκτασιν πνευματικῆς δικαιοδοσίας συγκεκριμένης ἐπαρχίας τοῦ Θρόνου, οὐχὶ ἀπλῶς ἐπὶ ὁμόρου ἀλλὰ μακρὰν αὐτῆς κειμένης ἐπαρχίας, τῆς ἐπαρχίας Βελισσοῦ. Τὸ ἰδιότυπον τοῦτο νομοκανονικὸν καθεστὼς ἐξηκολούθει ἰσχύον μέχρι τῆς ἐκχωρήσεως μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς ἐν λόγῳ μητροπόλεως εἰς τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν, δυνάμει τῶν συμφωνιῶν τοῦ 1920 μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Σερβικῆς Ἐκκλησίας⁶.

Ἡ ἐξήγησις τῆς νομοκανονικῆς ταύτης ἰδιουτυπίας εὐρίσκεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπαρχία Βελισσοῦ ἀπὸ τοῦ 1870 κ.έ., λόγῳ τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος, εὐρίσκετο συνεχῶς εἰς ἐμπερίστατον κατάστασιν, ἔνεκα τῆς

1. Αὐτόθι, στ. 15-29.

2. Αὐτόθι, στ. 13-15.

3. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2 Πατριαρχικὸν Γράμμα, σ. 160.

4. Αὐτόθι, στ. 9-10.

5. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν Ἐπιτολήν, σ. 159 στ. 22-25.

6. Αθ. Ἀγγελόπουλος, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστὼς τῶν μητροπόλεων τῆς Βορείου Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι σήμερον, «Μακεδονικά» 16 (1976).

ὁποίας αὕτη προσηρτήθη κατὰ τὸ 1880 προσωρινῶς εἰς τὴν Δεβρῶν¹ καὶ οἱ ἐκάστοτε μητροπολίται μετὰ τοῦ ποιμνίου των εἶχον ἀνάγκην ἔξωθεν πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς συμπαραστάσεως καὶ δὴ καὶ τοῦ πλησιεστέρου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου ἐν Μακεδονίᾳ, τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Ὁ μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος (1880-1887), περιγράφων τὴν δεινὴν κατάστασιν τῆς ἑλληνορθοδόξου κοινότητος Βελεσσῶν ἀπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος κ.έ., εἰς ἐπιστολὴν του ἀπὸ 8 Φεβρουαρίου 1883 πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Καλλίνικον (1878-1885), δίδει τὴν ἐξῆς ἐναργὴ εἰκόνα: «Ἦ ἐν Βελισσῷ ἑλλ. κοινότης, ἥς θεῖο ἑλέει Ἀρχιερατικῶς προΐσταμαι, πανταχόθεν καταπιεζομένη καὶ τὰ μύρια ὑποστᾶσα ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν συνοικοούντων αὐτῇ Βουλγάρων, οἵτινες τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου χρώμενοι ἀφῆρεσαν παρ' αὐτῆς ἔκτοτε καὶ τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς ἱερὰ καταστήματα, ἀντιστᾶσα δὲ ἐπὶ τοσαῦτα ἡδὴ ἔτη τὸν ὀρμητικὸν τοῦτον χειμαρρον διετήρησεν ἀλώβητον τὴν τε ὀρθοδοξίαν, καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων αὐτῆς»². Ἡ λυσitelῆς ἀντιμετώπισις τῆς ἐμπεριστάτου καταστάσεως ταύτης ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐν τῷ ὁμωνύμῳ βιλαετίῳ, εἰς τὸ ὅποσον ὑπῆγοντο διοικητικῶς τὰ Βελεσσά μέχρι τοῦ 1901³, ἐπέβαλαν ἀσφαλῶς τὸ ἀνωτέρω ἰδιότυπον νομοκανονικὸν καθεστῶς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βε-

1. Βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (εἰς τὸ ἐξῆς ΑΟΠ), Κώδις ΕΞ', σ. 237 «Καλλίνικον παραιτηθέντος οἰκειοθελῶς... ἐνεκρίθη ἵνα προσαρτηθῇ προσωρινῶς ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ταύτῃ (δηλ. τῆς Δεβρῶν) ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν τῆς αὐτοῦ Ἱερότης καὶ ἡ Ἐπαρχία Βελισσοῦ...» 1880 Ἰούνιος. Εἰς ἄλλην μελέτην μου, Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, «Μακεδονικά» 10 (1970) 276, σημ. 1, εἶδω τὴν ἐσφαλμένην πληροφορίαν ὅτι ἡ προσάρτησις τῆς μητροπόλεως Βελισσοῦ εἰς τὴν Δεβρῶν ἐγένετο τὸ 1890· τὸ ἴδιον σφάλμα κάμνει καὶ ὁ Dj. Slijeprčević, Istorija Srpske Pravoslavne Crkve (=Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας), β', Μόναχον 1966, σ. 495, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ μητρόπολις Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ἰδρύθη τὸ 1910. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1910 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Γκλαβνίτης ὁ ἑλληνομαθὴς Σέρβος ἀρχιμανδριτὴς Βαρνάβας Rosić, ὡς βοηθὸς ἐπίσκοπος τοῦ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, μετὰ τὸν Κίρτσσοβον. Ὁ Γκλαβνίτης Βαρνάβας ἐπόπτευσεν ὅλην τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1920, ὅτε, καταργηθεῖς τῆς μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ἐξελέγη μητροπολίτης Σκοπίων. Βλ. Slijeprčević, αὐτόθι, σ. 496 καὶ Ἀγγελοπούλου, αὐτόθι, σ. 278, σημ. 5.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐπιστολὴν, σ. 164, στ. 2-8. Οἱ βουλγαρόφρονες κάτοικοι Βελεσσῶν ἀπεσχίσθησαν τῆς πνευματικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868, ὅποτε ἤρχισαν αἱ παντοειδῆς πιέσεις ἐναντίον τῆς ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος τῆς ἰδίας πόλεως ἐκ τῆς ὁποίας ἠρπάγησαν ὁ ναὸς καὶ τὸ σχολεῖον. Βλ. σχετικῶς S. Dimitovski, Nekoi momenti od borbata na Veleškoto gradjanstvo so Egzarhijata (=Μερικαὶ πτυχαὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν κατοίκων Βελεσσῶν ἐναντίον τῆς Ἐξαρχίας), «Glasnik» Ἰνστιτούτου Σκοπίων 1 (1959) 175.

3. Βλ. σημ. 2 τῆς σ. 139.

λεσσών, τὰ ὅποια, καίτοι εἰς τὴν κανονικὴν δικαιοδοσίαν τῆς μητροπόλεως Δεβρών καὶ Βελισσοῦ, ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν οὐχὶ μόνον τῆς οἰκείας, ἀλλὰ καὶ ἄλλης μητροπόλεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Γ'. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΒΕΛΕΣΣΩΝ

Τὸ ἔργον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κοινῶν καὶ ιδιωτικῶν ὑποθέσεων τῆς ἑλληνοορθόδοξου κοινότητος Βελεσσών, κατὰ τὴν περίοδον 1876-1912, ὑπῆρξεν ὑψίστης ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς σημασίας εἰς τρεῖς κυρίως βασικοὺς τομεῖς: τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινότητος, τὴν εὐρυθμὸν λειτουργίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ταύτης καὶ τὴν συνεχῆ ἀντιμετώπισιν τῶν ξένων προπαγανδῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς βουλγαρικῆς καὶ ρουμανικῆς, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον, ἐκάστη δι' ἴδιον ὄφελος, εἰς τὴν διάλυσιν τῆς βορειοτάτης αὐτῆς ἐστίας τοῦ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ.

1. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τῆς κοινότητος. Καθυθύνετο αὕτη ὑπὸ λίαν πεπειραμένων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι, ἐν συνεργασίᾳ σχεδὸν πάντοτε εὐρισκόμενοι μετὰ τῆς δημογεροντίας τῆς κοινότητος καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ποδηγεσίαν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, συνέβαλον οὕτως, ὥστε τὸ ὀρθόδοξον καὶ ἑλληνικὸν φρόνημα νὰ τηρῆται ἀκμαῖον ἐνδοκοινοτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἔναντι τοῦ ὑπερτεροῦντος ἐξαρχικοῦ στοιχείου τῆς πόλεως αὐτῆς. Ἡ ἀρπαγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων τῶν Βελεσσῶν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν βασικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία, κατὰ πληροφορίαι, τοῦ Φεβρουαρίου 1883, τοῦ μητροπολίτου Δεβρών καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, «ἐδέησεν ἵνα ὑποστῇ θυσίας βαρυτάτας πρὸς ἀνέγερσιν ναοῦ ἐπιστεγασθέντος ἤδη»¹.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ὀργανωμένης ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν πρέπει νὰ μνημονεύσω τοὺς δραστηρίους μητροπολίτας Δεβρών καὶ Βελεσοῦ Ἀνθιμον (1880-1887), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἡ κοινότης ἀπέκτησεν ἴδιον λατρευτικὸν κέντρον ἀλλὰ καὶ σχολικὸν κτήριο, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, Μεθόδιον (1887-1891), Ἀνθιμον (1891-1900), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ὁποίων ἀντιμετωπίσθη ἐπιτυχῶς ἡ ἐκ τῶν ἔνδον προσπάθεια διασπάσεως τῆς κοινότητος ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, Πολύκαρπον (1900-1907) καὶ Παρθένιον (1907-1913), παντοιοτρόπως καὶ τούτους συμβαλόντας εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ξένων ἐπιρροῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Βελεσσῶν καὶ Κιρτσόβου.

Ἐδῶ ἀνήκει ἡ ἀξιόλογος, ὡσαύτως, ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ δρᾶσις

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐπιστολὴν, σ. 164, στ. 8-9.

ἐνὸς ἄλλου κληρικοῦ, ἐκ Βελεσσῶν καταγομένου, τοῦ Δημητρίου Ν. Βόγα, ἱερατικῶς προϊσταμένου Βελεσσῶν καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου τῶν μητροπολιτῶν Δεβρῶν καὶ Θεσσαλονίκης ἐπὶ 40 σχεδὸν ἔτη, κατὰ τὴν περίοδον 1875-1913¹. Ὁ «Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος», ὅπως συνήθως ὑπογράφει οὗτος, ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν κατὰ τὴν πλέον τραγικὴν, ἀλλὰ καὶ ἡρωϊκὴν αὐτὴν περίοδον τῆς ἱστορίας της. Ὁ μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Παρθένιος, συστήσας τοῦτον κατ' Ἰούλιον 1907 ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀσθενείας του εἰς τὸν μητροπολιτὴν Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον (1903-1910), γράφει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Ἐπειδὴ ὁ ἐπιδότης τῆς ταπεινῆς μου ταύτης συστατικῆς ἐπιστολῆς, Αἰδεσιμώτατος ἐν Ἱερεῦσιν Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος, ὁ μόνος μου ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος τυγχάνει τῆς πόλεως Βελεσσῶν, ἔπαθεν ὑπὸ ρευματισμῶν, ἔρχεται αὐτόσε, ἵνα συμβουλευθῇ καὶ ἐξετασθῇ ὑπὸ ἱατρῶν. Δέδωκα δὲ αὐτῷ καὶ ἰδιαιτέραν συστατικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον ἱατρὸν Κύριον Ζάνα, παρακαλεῖται δὲ θερμῶς ἡ Ὑμετ. Παναγιότης ὅπως καλοθελήσῃ καὶ λάβῃ τὴν καλωσύνην νὰ συστήσῃ τὸν πολυπαθὴ καὶ ἀληθῆ πατριώτην τῆς Ἐκκλησίας ὡς δεῖ καὶ ὅπου δεῖ καὶ παρὰ τοῖς ἀρμοδίοις, καθ' ὅτι τυγχάνει ἄξιος συστάσεως διὰ τὸ περαιτέρω τοῦ βίου· αὐτός ἐστιν καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ἱερέων μου»². Ὁ ἐν λόγῳ ἱερεὺς, ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἱερατικῶς προϊσταμένου, τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ παρεδρεύοντος εἰς τὸ Ἐπιτόπιον Συμβούλιον τῆς πόλεως, μισθοδοτούμενος «ἐν μέρει μὲν παρὰ τῆς εὐσεβοῦς πηγῆς, ἐν μέρει δὲ παρὰ τῆς κοινότητος»³ ἐξυπηρετήσεν, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, τὰς θρησκευτικὰς, σχολικὰς καὶ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, ἐκτελῶν προθύμως καὶ πιστῶς τὰς ἐκάστοτε ἐντολάς τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Πρόβλημα ἱερέως ἀντιμετωπίζει ἡ κοινότης μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1914 «ἐνεκεν τοῦ ὑπεργήρου καὶ κλινήρους ἤδη ἱερέως»⁴ οὕτως, ὥστε οἱ ὀλίγοι ἐναπομείναντες Ἕλληνες κάτοικοι τῆς κοινότητος ἐπὶ πολὺν καιρὸν νὰ στερηθοῦν τῆς θείας λειτουργίας καὶ τοῦ φυσικοῦ προστάτου των. Ἐκτοτε, παρὰ τὰς ἐπαναληπτικὰς προσπάθειας, ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκτήσῃ μόνιμον ἱερέα. Ἡ ἱστορία τῆς κοινότητος ταύτης κλείει τὸν κύκλον εἰς Βελεσσά κυρίως μὲ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπεργήρου πλέον Δημητρίου Ν. Βόγα κατὰ τὸ 1913, ὅτε καὶ τὰ Βελεσσά ἐνεσωματώθησαν ἤδη εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐπηκολούθησε μεγάλῃ διαρροῇ τῶν Ἑλλήνων τῆς κοινότητος ταύτης πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

1. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1113 καὶ φάκελ. 5408, 7830.

2. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1119, σ. 1.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 5408, 7830, σ. 1.

4. Αὐτόθι.

2. **Ἡ σχολικὴ δραστηριότης.** Ἡ σχολικὴ κίνησις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἐτέλει, ὡσαύτως, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν καὶ φροντίδα τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Αἱ πάσης φύσεως σχολικαὶ ἀνάγκαι ἐρρυθμίζοντο ὑπὸ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, κατόπιν εἰσηγήσεων ἐπὶ σχολικῶν αἰτημάτων τοῦ μητροπολίτου, τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ τῆς ἐφοροδημογεροντίας Βελεσσῶν. Ἐκ τῶν ὑπ' ὧν ἡμῶν πηγῶν ἐξάγεται ὅτι αἱ σχολικαὶ ἀνάγκαι τῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἐστρέφοντο μονίμως εἰς δύο ζωτικῆς σημασίας τομεῖς, τὴν κτηριακὴν ἐξασφάλισιν τῆς σχολικῆς δραστηριότητος καὶ τὴν ἔγκαιρον ἐπ' ἀνδρῶσιν τῶν σχολείων διὰ καταλλήλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

Ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη πληροφορία τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, ὅτι οἱ Βούλγαροι κάτοικοι Βελεσσῶν ἀφῆρσαν παρὰ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος «τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς ἱερὰ καταστήματα»¹, οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἐκκλησίαν τῆς κοινότητος ἀφῆρθη ὑπὸ τῶν Σχισματικῶν καὶ τὸ σχολικὸν κτήριον αὐτῆς. Ὁ ἴδιος μητροπολίτης ὑπονοεῖ τοῦτο, ὅταν πληροφορῇ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1883, ὅτι ἡ «ἐν Βελισσῷ ἑλλ. κοινότης...προϋνόησε δὲ ἐπίσης καὶ πρὸς ἀνέγερσιν ἑλλ. ἐκπαιδευτηρίων», ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν «ἐξέδοτο λαχεῖον ἀπὸ ἑξ. χιλ. ἀριθμῶν, ὧν δύο περίπου χιλιάδας ἐξεποίησεν ἡ μικρὰ καὶ μικροσκοπικὴ αὕτη κοινότης μετὰ καὶ τῶν συνοίκων ἐκ τῆς ἁλλοδαπῆς ἐνταῦθα»² καὶ παρακαλεῖ ἰδιαιτέρως τοῦτον διὰ τὴν πώλησιν ἄλλων 500 λαχείων εἰς Θεσσαλονίκην, μερίμνη φιλομούσων καὶ φιλογενῶν κυριῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποκαύσῃ τὸν ἀνάλογον ζῆλον, ἰδίᾳ εἰς τὴν κυρίαν Π. Λογοθέτου³. Δυστυχῶς, δὲν ἀνεῦρον ἄλλας λεπτομερείας περὶ τῆς πορείας ἀνεγέρσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων Βελεσσῶν, ἐκ τῆς σχολικῆς ὁμως δραστηριότητος τῆς κοινότητος, κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ὁπότε ἡ κοινότης δὲν ἀσχολεῖται πλέον μὲ κτηριακὰς ἐκκρεμότητας, ἀλλὰ μόνον μὲ θέματα κυρίως ἐπανδρώσεως τῶν σχολείων, διαφαίνεται ὡς δεδομένη ἡ ἀνέγερσις τοῦ σχολικοῦ κτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστεγάσθησαν ἅπασαι αἱ δραστηριότητες τῶν τριῶν σχολείων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τοῦ νηπιαγωγείου, τοῦ παρθεναγωγείου καὶ τοῦ ἀρρεναγωγείου.

Ἡ ἐφοροδημογεροντία τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν εἰς τὴν μετὰ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἀλληλογραφίαν τῆς ἐπεδείκνυε πάντοτε ἰδιαιτέραν εὐαισθησίαν ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἐπανδρώσεως τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος μὲ καλῶς πεπαιδευμένους καὶ ἀφωτισμένους

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐπιστολὴν, σ. 164, στ. 5-6.

2. Αὐτόθι, στ. 9-10 καὶ 13-15.

3. Αὐτόθι, στ. 15 κ.ε.

εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸ Γένος διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας, λόγῳ τῶν δεινῶν περιστάσεων τὰς ὁποίας μονίμως ὑπέφερεν ἡ κοινότης αὕτη. Εἰς μίαν ἐπιστολὴν π.χ. τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης διὰ σχολικὰ ζήτήματα, ἀπὸ 20 Σεπτεμβρίου 1893, τονίζονται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά, ἐνδεικτικά τῆς μειζονος ἐθνικῆς ἀποστολῆς τῶν διδασκάλων κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν: «Δι' ὃ παρακαλοῦμεν τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν καὶ αὐθὺς ἵνα ἐξαποστείλῃ ἡμῖν διδάσκαλον ἔμπειρον καὶ ἀλλαχοῦ εὐδοκίμως διδάξασαν καὶ στερεῶς ἀντεχομένην τῶν πατριῶν, οἷανδὴποτε ἂν ἐγκρίνῃ, διότι οἱ καιροί, οὓς διέρχεται ἡ Κοινότης ἡμῶν, εἰσὶ χαλεποί, ὥς γνωστόν, καὶ ἀπαιτοῦσι ταχεῖαν καὶ ἄμεσον ἀποστολὴν διδασκάλου, ἐργασομένης οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν τέκνων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δυναμένης νὰ ἐμφυσήσῃ τὸ ἄγνον πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑθνισμοῦ εἰς τὰς ἀπαλὰς αὐτῶν καρδίας»¹.

Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα Βελεσσῶν ἐξυπηρετοῦντο μέχρι τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1896/1897 μὲ ἓνα διδάσκαλον καὶ μίαν νηπιαγωγόν, ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ὁμῶς ἔτους 1897/1898, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ μητροπολίτου Βελεσσῶν Ἀνθίμου (1891-1900) καὶ συγκαταθέσεως τῆς σχολικῆς ἐφορίας, ἀπεφασίσθη ἡ πρόσληψις καὶ δευτέρου διδασκάλου ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις. Εἰς τὸ σχετικὸν ἔγγραφον πρὸς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Παρακαλοῦμεν τὴν Ὑμετ. Σεβασμιότητα ἡμεῖς τε (δηλ. ὁ Βελεσσοῦ Ἀνθίμος) καὶ ἡ περὶ ἡμᾶς ἐφοροδημογεροντία, ἵνα συστήσητε ἡμῖν τὸν κατάλληλον διδάσκαλον δυνάμενον νὰ διδάξῃ ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν τοῦ τε ἀρρεναγωγείου καὶ παρθεναγωγείου, ἄνδρα σεμνὸν καὶ ἀφωτισωμένον εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ»².

Εἰς τὰ ὑπ' ὀψιν ἡμῶν ἔγγραφα μνημονεύονται οἱ κάτωθι διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων Βελεσσῶν: Σάββας Θ. Σάρρον ἀπὸ 1887 μέχρι 1895, Κωνσταντῖνος Ἰωαννίδης, τέως διευθυντῆς τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς Γκουμέντζης, διαδεχθεὶς τὸν μνημονευθέντα Σάρρον τὸ 1895, καὶ ὁ Νικόλαος Σάββας, προσκληθεὶς ὡς δεῦτερος διδάσκαλος ἀπὸ τοῦ 1897 κ.ἐ.³. Ὀνόματα διδασκαλισσῶν δὲν μνημονεύονται⁴. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν δὲν εὗρον ἐπίσημα στοιχεῖα. Ἰδιώτης, ὀνόματι Ἀργύριος Ζάχος, κάτοικος Βελεσσῶν, εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἀπὸ 11 Ἰανουαρίου 1902, ἀναφερόμενος μεταξὺ ἄλλων εἰς τὴν σχολικὴν κατά-

1. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1098, σ. 1-2.

2. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1109, σ. 1.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1097, 1105, 1106, 1107 καὶ 1109.

4. Κατὰ τὸ 1904 ἔξετέλει χρέη διδασκαλίσσης εἰς Βελεσσά ἡ Παρασκευὴ Πάντου, ἐκ Βελεσσῶν καταγομένη. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 5408, 7828, σ. 1.

στασιν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, ὁμιλεῖ περὶ μεγάλης κρίσεως εἰς τὰ ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια, κατὰ τὸ 1902, «τὸ μὲν νηπιαγωγεῖον ἔχει μόλις περὶ τὰ 20 νήπια, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ καὶ Ἀστικὴ Σχολή, δηλ. αἱ δύο ὁμοῦ μὲ τοὺς δύο διδασκάλους μόλις ἔχουσιν 12-13 μαθητὰς καὶ μαθητρίας...»¹. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, καίτοι μὴ ἐπίσημα, ὑποδηλοῦν ὡπωσδήποτε κάποιαν σοβαρὰν κρίσιν τῶν σχολείων τούτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Ἡ κρίσιμος αὕτη κατάστασις τῶν σχολείων, οὐχὶ βεβαίως ἄσχετος πρὸς τὸν ἀρξάμενον Μακεδονικὸν Ἀγῶνα, θὰ συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη τῆς ἐντάσεως τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ὅτε τὸ ἀπομονωθὲν ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἑλληνικά κέντρα ἑλληνικὸν στοιχεῖον Βελεσσῶν εὐρίσκεται ἐκθεμιμένον εἰς τὰς συνεχεῖς βουλγαρικὰς, ρουμανικὰς καὶ σερβικὰς πιέσεις. Ἡ μητρόπολις Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ἔνεκα ἀκριβῶς τῆς ἐκρύβθου καταστάσεως τοῦ ἐλαχίστου αὐτῆς ποιμνίου εἰς Βελεσσά καὶ Κίρτσοβον, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ διὰ λόγους οἰκονομικοῦς, ἀδυνατοῦσα νὰ διορίσῃ ἐπιθεωρητὴν εἰς τὰ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς τέσσαρα ἐν ὅλῳ σχολεῖα (τρία εἰς Βελεσσά καὶ ἓν εἰς Κίρτσοβον)², ζητεῖ δι' ἐπιστολῆς τοῦ μητροπολίτου τῆς Παρθενίου (1907-1913), ἀπὸ 12 Μαρτίου 1908, πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον (1903-1910) τὴν ὑπαγωγὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκπαιδευτηρίων εἰς τὸν ἐπιθεωρητὴν σχολείων τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, κατόπιν βεβαίως ἐγκρίσεως καὶ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ Χουσεῖν Χιλμὴ Πασᾶ³. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Παρθενίου ὑποδηλοῖ τὴν δεινὴν γενικὴς καταστάσιν τῶν δύο ἐν ὅλῳ ἑλληνικῶν ἐστιῶν τῆς ἐπαρχίας του καὶ τὴν περαιτέρω σχολικὴν συρράκνωσιν τούτων, ἔνεκα τῆς ὁποίας, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν συμπαρομαρτούντων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, θὰ ἦτο πολυτέλεια πλέον ἢ ὑπαρξίς ἐπιθεωρητοῦ σχολείων διὰ τὴν ἐπαρχίαν Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ.

3. Ἐ ν α ι π ρ ο π α γ ᾶ ν δ α ι. Ὁ ἀγὼν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου Βε-

1. Βλ. ΑΜΘ, Φ. 5406, 7831, σ. 3.

2. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Κίρτσόβου μόλις τὸ 1904 ἀπέκτησε σχολεῖον, ἐνεργεῖας τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολυκάρπου (1900-107), ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ 1906, ἀνέλαβε νέαν πρωτοβουλίαν ἀνεγέρσεως ἐκπαιδευτηρίου παραπλεύρως τοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου, διενεργηθέντος σχετικοῦ ἐράνου. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 12 ἐπιστολὴν σ 175-176.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60, 1131: «Παναγιώτατε, διὰ λόγους οἰκονομικοῦς μὴ δυνάμενος νὰ διορίσω ἰδιαιτέρως ἐπιθεωρητὴν τῶν Σχολείων τῆς ταπεινῆς μου (Ἐπαρχίας) παροικίας, παρακαλῶ θερμῶς τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα ὅπως εὐαρεστοῦ μένῃ ἐνεργήσῃ, ἂν ἐγκρίνῃ, παρὰ τῇ Αὐτοῦ Ὑψηλότῃ τῷ Γενικῷ Ἐπιθεωρητῇ τῶν τριῶν Νομαρχιῶν Χουσεῖν Χιλμὴ Πασᾶ, ὅπως ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῶν σχολείων τῆς Θεοσώστου Αὐτῆς Ἐπαρχίας ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην καὶ διὰ τὰ σχολεῖα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ λαχούσης μοι Ἐπαρχίας. Διατελῶ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος ὀλοπρόθυμος ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς τῷ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Παρθένιος. Τῇ 12ῃ Μαρτίου 1908 ἐν Βελισσοῖς».

λεσσῶν πρὸς διάσωσιν τῆς ἐθνικῆς ταυτότητός του ὑπῆρξε τριπλοῦς, ἐξωτερικὸς ἔναντι κυρίως τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ τῆς σερβικῆς προπαγάνδας¹ καὶ ἐσωτερικὸς ἔναντι τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἡ τελευταία, ἐκμεταλλευομένη τὴν διγλωσσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου Βελεσσῶν, ὡς ὁμιλοῦντος τὴν ἑλληνικὴν καὶ βλαχικὴν, προσεπάθησε νὰ καταφέρει ἐκ τῶν ἔνδον δεινὸν πλῆγμα ἔναντιον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τὸν διχασμὸν τῆς ὁποίας παντοιοτρόπως ἐπεδίωκε, συνειπικουρουμένη μονίμως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ περιπτωσιακῶς ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Περὶ τῆς δράσεως τῶν Βουλγάρων, πλὴν τῶν μέχρι τοῦδε μνημονευθέντων στοιχείων περὶ ἀρπαγῆς τῶν δημοσίων καταστημάτων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος (ναοῦ, σχολικοῦ κτηρίου), δὲν ἀνεῦρον εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐντοπισθείσας πηγὰς ἐρεῦνης μου πλείονα στοιχεῖα. Οὐδεμία, πάντως, γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἔναντι τῶν Βουλγάρων ἀγὼν ὑπῆρξε τραχὺς καὶ συνεχής, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1880 κ.έ., ὅτε ἐξεδηλώθη ὠργανωμένον κύμα τρομοκρατίας² καὶ κυρίως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ὅποτε ἐπισυνέβησαν εἰς τὰ Βελεσσά καὶ δολοφονίαι ἐγκρίτων ἑλλήνων πολιτῶν³ ἢ συνεχῆς ἔρευνα, εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος, θὰ φέρῃ εἰς φῶς νεωτέρας καὶ περισσοτέρας πληροφορίας.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι εἰς τὰ Βελεσσά, ὅπου κυριαρχοῦν στοιχεῖον ἦτο τὸ βουλγαρικόν, ὁ ἀγὼν διεξήγετο κυρίως μεταξὺ τῆς βουλγαρικῆς καὶ σερβικῆς προπαγάνδας καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν τοῦτον ἦτο ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον, ἢ ἄμεσος ἀπειλὴ κινδύνου διὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα, τοῦλάχιστον εἰς πρώτην φάσιν, προήρχετο κυρίως ἐκ τῆς ἐκ τῶν ἔνδον ἐμφωλευούσης καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὑποθαλπτομένης ρουμανικῆς προπαγάνδας· περὶ αὐτῆς κυρίως κάμνουν λόγον αἱ ἡμέτεραι πηγαί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων σκιαγραφῶ κατω-

1. Περὶ τῆς σερβικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ πραγματεύομαι ἐιδικώτερον εἰς τὴν μελέτην «Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ», «Μακεδονικά» 10 (1970) 272-284.

2. Τὸ κατωτέρω σχόλιον τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» 1 (1880) 63, εἶναι ἐνδεικτικὸν τῶν δεινῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπαρχίαν. «Αἱ ἐκ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ εἰδήσεις εἰσὶν ἥκιστα ἐπικοδομητικαὶ ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν κατὰ τὰς ἐπαρχίας ταύτας δημόσιον ἀσφάλειαν. Πεισίσμεθα ὅτι αἱ πολιτικαὶ ἀρχαί, τὸ καθήκον αὐτῶν ἐκπληροῦσαι, προθυμοποιηθήσονται ἵνα μὴ γίνηται δόσφημος περὶ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων λόγος ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν. Ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν δ' ἐκεῖ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχήν, εἰ καὶ περιττὸν ἰδιαίτερα αὐτῇ σύστασις, οὐχ ἥττον ὑπομνήσκομεν αὐτῇ ὅτι ἐν τοιαύταις ἀνωμόλοις περιστάσεσι καθήκον τῶν πνευματικῶς προϊσταμένων ἐστὶ τὸ ἀνηφᾶν πάντα κίνδυνον καὶ περιέρχεσθαι τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτοῖς παροικίαν πρὸς παρηγορίαν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πασχόντων καὶ ἀναχαίτισιν τῶν πεπλανημένων».

3. Π.χ. ὁ ἱατρός Ἀλέξανδρος Λούης, δολοφονηθεὶς τὸ 1906 εἰς Βελεσσά ὑπὸ τῶν Κομιτατζήδων.

τέρω τὴν δρᾶσιν τῆς ἀλλὰ καὶ τὰς ἀντιδράσεις ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ξένων προπαγανδῶν ὁ ρόλος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπῆρξεν, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀποφασιστικός. Μία ἐκκλησις τῆς κοινότητος, τοῦ Μαΐου 1893, πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, διὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου Βελεσσῶν, οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἀμέσου κινδύνου καὶ τῆς ἔνεκα τούτου ἀνάγκης προστασίας ἀπὸ μέρους τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τῶν συμφερόντων τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου Βελεσσῶν: «Ταῦτα γνωρίζων ὑμῖν, Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα, ἐμπιστευτικῶς, ἐξ ὀνόματος συμπάσης τῆς ἐδῶ Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς πάντοθεν ὑπὸ παντοίων καὶ λάβρων κατατρεχομένης προπαγανδῶν, θερμῶς ἐκλιπαρῶ Ὑμᾶς, ὅπως πράξετε τὰς δεούσας ἐνστάσεις καὶ ἐνδείξεις παρὰ τε Μοαρίφη καὶ Νομάρχη καὶ τέλος πᾶν τὸ ἐφ' ὑμῖν ποιήσετε πρὸς ματαιώσιν τοῦ μολυσματικοῦ τούτου νοσήματος καὶ ἀποσώβησιν τοῦ δηλητηριώδους ἀποκυήματος τῆς ἐχίδνης ταύτης»¹.

Ἡ δραστηριότης τῶν ὁργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἀναφέρεται κυρίως εἰς τρεῖς βασικοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, τὸν σχολικόν, τὸν διοικητικόν καὶ τὸν ἐκκλησιαστικόν. Ἐν πρώτοις, καταβάλλονται συντονισμέναι προσπάθειαι ἐμφανίσεως ρουμανικῆς σχολικῆς κινήσεως διὰ τῆς ἰδρύσεως ρουμανικοῦ σχολείου. Ἐπὶ κεφαλῇ τῆς κινήσεως ἐτέθησαν οἱ «Ἑλληνόβλαχοι» Κωνσταντῖνος Μάσσιου καὶ Σπυρίδων Τάχου· ὁ πρῶτος κυρίως ὑπῆρξεν ἡγετικὸν στέλεχος τῆς ρουμανικῆς κινήσεως εἰς Βελεσσά, ἔχων τὴν συμπαράστασιν τῶν ἐντοπίων Βουλγάρων, εἰς τὴν κοινότητα τῶν ὁποίων εἶχεν ἐγγραφῇ ἀπὸ τοῦ 1890, ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα².

Αἱ πρῶται ἐνέργειαι τοῦ Κωνσταντῖνου Μάσσιου πρὸς ἵδρυσιν ρουμανικῆς σχολῆς εἰς Βελεσσά ἐκδηλοῦνται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1893. Οὗτος ὑποβάλλει εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον Βελεσσῶν, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1893, αἵτησιν ἀδείας «περὶ λειτουργίας Ρουμανικῆς Σχολῆς ὑπ' αὐτοῦ διατηρηθησομένης διαβεβαίων ἅμα ὅτι εὐρίσκονται ἐν Βελισσοῖς 485 κάτοικοι Ρουμουνοὶ»³. Ἡ ἀναφορὰ Μάσσιου ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου, τοῦ συνεργάτου του Σπυρίδωνος Τάχου καὶ ἄλλων 10-15 περίπου ὁπαδῶν του⁴.

Κατὰ πληροφορίας τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου (1891-1900), ὁ Μάσσιου ὑπέκλεψε τὰς ὑπογραφὰς τῶν ὑποτιθεμένων ὁπαδῶν

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 168, σ. 29-35.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 ἐπιστολήν, σ. 165, στ. 6-7, τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 167, στ. 7-12 καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 11 ἐπιστολήν, σ. 174, στ. 9-10.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολήν, σ. 167, στ. 10-12.

4. Αὐτόθι, στ. 25-28.

του, «ἐξαπατήσας εἰκάδα τινα χριστιανῶν, ἄλλους μὲν δόλω, ἄλλους δὲ χρήμασιν»¹. Πρὸς τούτοις, ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Βελεσσῶν Οἰκονόμος Π. Δημήτριος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν αἴτησιν Μάσσιου ὅτι εἰς τὰ Βελεσσά κατοικοῦν 485 Ρουμοῦνοι, πληροφορεῖ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιον (1893-1900) ὅτι τὰ στοιχεῖα Μάσσιου ἦσαν ἀνυπόστατα καὶ ἀνακριβῆ. Γράφει οὗτος ἐπὶ λέξει: «Ἡ διαβεβαίωσίς του, ὅτι εὗρισκονται ἐδῶ 485 κάτοικοι Ρουμοῦνοι, εἶναι ὅλως ἀνυπόστατος καὶ ψευδής, διότι μέχρι σήμερον οὐδεὶς ἀνεφάνη τοιοῦτος οὔτε ἐπιστήμωσ οὔτε ἀνεπιστήμωσ, ἀλλ' αὐτὸς διακηρύττει ὅτι ἔχει ὁπαδοὺς 10-15, οἵτινες εἶναι ἔλκεινοί, ἀξιοδάκρυτοι καὶ ὑπὸ τῆς Κοινότητος διατηρούμενοι»².

Ἡ αἴτησις Μάσσιου, ὑποβληθεῖσα εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον Βελεσσῶν πρὸς ἔγκρισιν διὰ τὰ περαιτέρω, συνζητήθη εἰς συνεδρίαν τοῦ Συμβουλίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπάρχου, ὀνόματι Χιβζή Βέη, ἀλλὰ ἐπεστράφη ὡς ἀπαράδεκτος, κατόπιν ἡτιολογημένης ἐνστάσεως τοῦ παρεδρεύοντος μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου, ὅτι δηλαδὴ ἡ ρουμανικὴ γλῶσσα μέχρι τότε οὔτε ἐδιδάχθη οὔτε ἐζητήθη εἰς Βελεσσά καὶ ὅτι ὁ αἰτῶν τὴν ἴδρυσιν ρουμανικῆς σχολῆς εἶναι ἀνυπόληπτον πρόσωπον, ταραξίας καὶ κατὰχρεως εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον³. Τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀποτυχίαν των, ἀκολουθοῦν νέαν ὁδὸν ἐνεργειῶν διὰ τῆς ὑποβολῆς εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θεσσαλονίκης ἀναφορᾶς, ὅπως δοθῇ ἄδεια λειτουργίας ρουμανικῆς σχολῆς εἰς Βελεσσά.

Ἀλλὰ ὁ Βελισσοῦ Ἀνθίμος, πληροφορηθεὶς ἐγκαίρως περὶ τῶν νέων σχεδίων τῶν «Ρουμουνιστῶν», διὰ τῆς ἀπὸ 26 Φεβρουαρίου 1893 ἐπιστολῆς του παρακαλεῖ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης φιλαδέλφως «ἵνα ἐν καιρῷ καταλλήλῳ καὶ ἀρμοδίως διαφωτίσῃ προσηκόντως τὴν Ἀ. Ἐξοχ. τὸν Γενικὸν Διοικητὴν περὶ τῆς δολιότητος καὶ μοχθηρίας τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ὑπὸ καταχθονίων σκοπῶν ὁρμώμενοι οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσιν εἰμὴ νὰ παράσχωσι πράγματα τῆς Σ.Η. Κυβερνήσει καὶ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, καὶ κατορθώσῃ νὰ ματαιώσῃ τὰ μοχθηρὰ ταῦτα σχέδια τῶν μισθίων ρουμουνιστῶν»⁴.

Πράγματι, αἱ νομαρχιακαὶ ἀρχαί, μετὰ τὰς παρεμβάσεις τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἐπεφυλάχθησαν νὰ υἱοθετήσουν τὴν ἀναφορὰν Μάσσιου λόγῳ κυρίως τῶν εἰς βάρος του κατηγοριῶν τοῦ μητροπολίτου Ἀνθίμου, ἀλλὰ μετὰ πάροδον σχεδὸν διμήνου, πιεζόμεναι προφανῶς, συνιστοῦν εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον, ὅπως προσκομίσῃ πιστοποιητικὸν νομιμοφροσύνης

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 ἐπιστολὴν, σ. 165-166, στ. 7-8.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολὴν, σ. 168, στ. 25-28.

3. Αὐτόθι, σ. 167, στ. 13.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 5 ἐπιστολὴν, σ. 166, στ. 14-19.

παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Βελεσσῶν διὰ νὰ ἐξετασθῇ ἐν συνεχείᾳ ἢ υποβληθεῖσα ἀναφορά του¹.

Ὁ ἀναπληρῶν τὸν ἀπουσιάζοντα ἐπαρχον ἐπίτροπος Βελεσσῶν, ἐν συνεννοήσει εὐρισκόμενος ὅπως ὁποῦτε μετὰ τῆς νομαρχίας Θεσσαλονίκης, ἐνέκρινε τὴν 26 Μαΐου 1893 τὴν ἔκδοσιν τοῦ αἰτηθέντος πιστοποιητικοῦ, τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ὑφ' ὧν τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου, πλὴν τοῦ Οἰκονόμου Π. Δημητρίου. Οὗτος, ὡς ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῷ Συμβουλίῳ, ἀναπληρῶν τὸν ἀπουσιάζοντα εἰς τὸ τμήμα Δίβρης μητροπολίτην του, ἠρνήθη νὰ προσυπογράψῃ τὸ πιστοποιητικὸν Μάσσίου καὶ ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ ἐνημερώσῃ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης διὰ τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου 1893 ἐπιστολῆς του μὲ τὴν ἐπὶ πλέον πληροφορίαν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Μάσσιος «ἐφωδιασμένος ὢν (μὲ πιστοποιητικόν) χθὲς (δηλ. 26 Μαΐου) ἀνεχώρησε διὰ Θεσσαλονίκην μετὰ τινος Ρουμουνοδιδασκάλου ἐκ Κρουσόβου ὁρμωμένου»².

Τὸ ἐκδοθὲν πιστοποιητικὸν ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς τοῦ Μάσσίου ἤλαξε τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων, διότι δι' αὐτοῦ τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπέτυχον νὰ προκληθῇ Ἰστιλάμι τοῦ βαλῆ Θεσσαλονίκης πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον Βελεσσῶν, μὲ τὸ ἐρώτημα ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ λειτουργία ρουμανικῆς σχολῆς εἰς Βελεσσά θὰ ἀντέβαινε πρὸς τὸ ἔννομον συμφέρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ θὰ προεκάλεε ἐνδεχομένως ἔριδας μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως αὐτῆς³.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Ἰουλίου 1893, πρωτοστατούντων τῶν ἐκπροσώπων ἐν αὐτῷ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ὀθωμανικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, καίτοι μειοψηφήσαντος ἡτιολογημένως τὸν ἐκπροσώπου τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, ἦτο θετικὴ ὑπὲρ τοῦ αἰτήματος Μάσσίου μὲ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι εἰς Βελεσσά ἦτο γνωστὴ «βλαχικὴ» καὶ οὐχὶ ἑλληνικὴ κοινότης, «ἐπειδὴ τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τὸ περισσότερον μέρος συνίσταται ἐκ καταγωγῆς Βλαχικῆς καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι βλαχικὴ»⁴.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη, σταθεῖσα τὴν 29 Ἰουλίου 1893 εἰς τὴν νομαρχίαν Θεσσαλονίκης, προεκάλεσεν, ὡς ἦτο φυσικόν, τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐκπροσώπων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν καὶ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ὡς μονίμου ἐκπροσώπου τῶν συμφερόντων τῆς κοινότητος αὐτῆς παρὰ τῇ νομαρχίᾳ Θεσσαλονίκης. Οὕτω, ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος διὰ τακρίριου του πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀνέφερε «πάντας τοὺς ἰσχυροὺς λόγους», διὰ τοὺς ὁποίους ἠρνήθη νὰ προσυπογράψῃ τὴν μεροληπτικὴν ἐκείνην ἀπόφασιν,

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 6 ἐπιστολὴν, σ. 167-168, στ. 17-22.

2. Αὐτόθι, στ. 22-24.

3. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 ἐπιστολὴν, σ. 168-169, στ. 6-8.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 8 ἐπιστολὴν, σ. 171, στ. 35-36 καὶ τὸ συνημμένον ἀντίγραφον.

ἡ ὁποία, κατὰ τὴν ἐφοροδημογεροντίαν Βελεσσῶν, «πραγματοποιουμένη πολλὰ τὰ δεινὰ θὰ ἐπέφερεν εἰς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν κοινότητα, ταραχάς, σκάνδαλα, διαιρέσεις καὶ ἐμφυλίους σπαραγμούς»¹. Τὸ τακρίριον τοῦ ἐπιτρόπου Βελεσσῶν ἀπερρίφθη δι' ἐγγράφου ἀπαντήσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου². Παραλλήλως οὗτος ἐνημέρωσε τὸν εἰς τὸ τμήμα τῆς Δίβρης περιοδεύοντα ποιμαντικῶς μητροπολίτην του, ὡς καὶ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ συντονίσουν ἀπὸ κοινοῦ τὰς ἐνεργείας τῶν παρὰ τῇ νομαρχίᾳ Θεσσαλονίκης³.

Πέραν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου, ἡ ἐφοροδημογεροντία Βελεσσῶν ἀπέστειλε τὸν εἰρημένον ἐπίτροπον εἰς Θεσσαλονίκην, ἐφοδιάσασα τοῦτον μὲν ἐν ὑπόμνημα πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, «ἵνα τῇ προστασίᾳ καὶ ἀρωγῇ τῆς αὐτῆς σεβασμίας Παναγιότητος προβῇ (ὁ ἐπίτροπος) εἰς τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπου δεῖ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου» καὶ μὲ μίαν ἄλλην ἀναφορὰν «μετὰ τῶν ὑπογραφῶν ἀπάσης τῆς κοινότητος, πλὴν ἐπὶ ἀτόμων, ἀκολουθούντων, ὡς μὴ ὤφειλε, τὰς στρεβλὰς ἰδέας τοῦ Κ. Μάσσιου», διὰ νὰ τὴν ἐγχειρίσῃ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης «ἵνα διαφωτισθῇ... ὡς ἔχουσι τὰ τῆς κοινότητος»⁴. Ὁ ἐπίτροπος κατῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐντολῇ τῆς ἐφοροδημογεροντίας, τὴν Κυριακὴν 1 Αὐγούστου 1893⁵.

Ἐν τῷ μεταξῷ, ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος, εὐρισκόμενος εἰς Κίρτοσον τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ ἐνήμερος τῶν ἐξελιζέων εἰς Βελεσσά ἀπὸ τὸν ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπόν του, ἔκαμε δις τὰς παραστάσεις του πρὸς τὸν βαλὴν Θεσσαλονίκης, τὴν 13 Ἰουνίου καὶ 7 Ἰουλίου, καὶ εὐρίσκετο εἰς συνεχῇ ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἀθανασίου, εἰς τὸν ὅποιον κυρίως ὑπελόγιζε καὶ ἐστηρίζετο, «ἵνα ἀποσοβῇ ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Κοινότητι Βελισσοῦ»⁶.

Τέλος, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, καθ' ὃ εἶχε κανονικὸν καὶ νόμιμον δικαίωμα ὡς ἐποπτεύουσα ἀρχὴ ἐπὶ τῆς ἑλληνοορθόδοξου κοινότητος Βελεσσῶν, ἐξήσκησε μὲ τὴν σειρὰν του πᾶσαν ἐπιρροὴν παρὰ τῇ νομαρχίᾳ καὶ εἶχε μάλιστα ἰδιαιτέραν συνάντησιν μετὰ τοῦ νομάρχου, τὸν ὅποιον ἐνημέρωσε ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς Βελεσσά. Περὶ τῆς συναντήσεως αὐτῆς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θεσσαλονίκης

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 9 ἐπιστολὴν, σ. 172, στ. 10-11.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 8 ἐπιστολὴν, ἐνθα τὸ συνημμένον ἀντίγραφον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Βελεσσῶν.

3. Βλ. τὰς ὑπ' ἀριθμ. 7 καὶ 8 ἐπιστολάς, σ. 168-171.

4. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 9 ἐπιστολὴν, σ. 172, στ. 12-17.

5. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 8 ἐπιστολὴν, σ. 170, στ. 19-23, καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 9 ἐπιστολὴν, σ. 172, στ. 31.

6. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 ἐπιστολὴν, σ. 169, στ. 33-34.

μὲ ἰδιόγραφον σημείωσίν του εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1893 ἐκ Κιρτσόβου σταλείσης ἐπιστολῆς τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθίμου περὶ τῆς ὑποθέσεως Βελεσσῶν. Ἡ ἰδιόγραφος σημείωσις λέγει: «Ἐλήφθη τῇ 15ῃ Ἰουλίου 1893. Καὶ προλαβόντως... τῇ Α.Ε. τῷ Νομάρχῃ ὠμιλήθησαν τὰ δέοντα, ὅπως μὴ δοθῇ προσοχὴ καὶ ἀκρόασις εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ Μάσσιου. ὁ Θ.Α.»¹.

Εἰς τὴν συνέχειαν, κατόπιν προφανῶς τῶν προσωπικῶν συνεννοήσεων μεταξὺ νομάρχου καὶ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, οὐδεμία ἐξέλιξις ἐσημειώθη εἰς τὸ ζήτημα ἀπὸ πλευρᾶς νομαρχίας. Μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1893 ἡ κατάστασις παρέμεινε στάσιμος, ὅπως ἐξάγεται τοῦλάχιστον ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Δεβρῶν Ἀνθίμου πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης μὲ ἡμερομηνίαν 13 Δεκεμβρίου 1893. Εἰς αὐτὴν ὁ Ἀνθίμος, ἀφοῦ κάμνει συντομωτάτην ἀναδρομὴν εἰς τὸ ζήτημα, ἐνημερώνει τὸν Θεσσαλονίκης περὶ τῆς νέας διαμαρτυρίας του πρὸς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς Βελεσσῶν μὲ κοινοποίησιν εἰς τὸν νομάρχην Θεσσαλονίκης καὶ παρακαλεῖ τοῦτον, ὅπως «εὐκαιρίας δοθείσης ἐνεργήσῃ καταλλήλως τὰ εἰκότα ὅπου δεῖ»².

Αἱ ὑπ' ὧν ἡμῶν πηγαὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξαντλοῦνται καὶ δὲν γνωρίζομεν τὴν τύχην τῆς αἰτήσεως Μάσσιου περὶ λειτουργίας ρουμανικοῦ σχολείου εἰς τὰ Βελεσσά. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δημοσιευθεισῶν στατιστικῶν περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ μόνον αἱ ὑπὸ τοῦ Brancoff δημοσιευόμεναι μᾶς πληροφοροῦν ὅτι εἰς τὰ Βελεσσά ὑπῆρχον, κατὰ τὸ 1905, δύο ρουμανικὰ σχολεῖα μὲ δύο διδασκάλους καὶ 50 μαθητάς, δύο ἑλληνικὰ σχολεῖα μὲ τρεῖς διδασκάλους καὶ 32 μαθητάς, δύο σερβικὰ σχολεῖα μὲ ἑξ διδασκάλους καὶ 34 μαθητάς καὶ τέσσαρα βουλγαρικὰ σχολεῖα μὲ εἴκοσι τρεῖς διδασκάλους καὶ 1.079 μαθητάς, ἐπὶ συνόλου 13.816 ἐξαρχικῶν Βουλγάρων, 56 Σέρβων, 35 Ἑλλήνων, 402 Βλάχων, 12 Ἀλβανῶν καὶ 444 Ἀθιγγάνων³. Ἡ ὑπὸ τοῦ Brancoff διάκρισις καὶ ρουμανικῶν σχολείων μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν σχολείων Βελεσσῶν ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ρουμανίζοντες ἐπέτυχον τελικῶς νὰ δημιουργήσουν εἰς Βελεσσά ἰδίαν σχολικὴν κίνησιν, καίτοι τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδόμενα ἀριθμητικὰ στοιχεῖα πρέπει νὰ εἶναι ὅπωςδὴποτε ἀμφίβολα ἐν συγκρίσει κυρίως πρὸς τὰ συναφῇ περὶ τῆς σχολικῆς κινήσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Βελεσσῶν, κατὰ τὸ 1904, μὲ τὴν ἑξαρσιν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ἀντιμετωπίζει νέα προβλήματα ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Εἰς πρώτην φάσιν, ὡς γνωστόν, ἐπετεύχθη, ἀπὸ τοῦ 1893 κ.έ., ἡ ἔστω καὶ ὑποτυπώδης ἐκπαιδευτικὴ παρουσία τῶν ρουμα-

1. Αὐτόθι.

2. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 10 ἐπιστολὴν, σ. 173, στ. 14.

3. Brancoff, ἑ.ἀ., σ. 118-121.

νιζόντων εἰς Βελεσσά, εἰς δευτέραν φάσιν, κατὰ τὸ 1904, ἐπιδιώκεται ἡ διοικητικὴ ἐκπροσώπησις των καὶ ἡ δημιουργία προϋποθέσεων ἰδίας ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Περί τῶν νέων τούτων ἐπιδιώξεων τῶν ὀργάνων τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς Βελεσσά διασώζει μερικά στοιχεῖα ἀναφορά τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολυκάρπου (1900-1907) πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον (1903-1910), τοῦ Ἀπριλίου 1904¹.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀναφορὰν τοῦ Πολυκάρπου, οἱ ἐν Βελεσσοῖς ρουμανίζοντες, «δώδεκα τὸν ἀριθμόν», ἐξαγορασθέντες «δι' ἀφθόνου χρήματος», ἐπέδωσαν ἀναφορὰν εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Βελεσσῶν, τὴν 6 Μαρτίου 1904, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτουν τὸν διορισμὸν τοῦ γνωστοῦ Κ. Μάσσιου ὡς «ρουμούνου μουχτάρη» Βελεσσῶν². Ἐπὶ πλέον δέ, πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεων καὶ εὐνοϊκοῦ ὑπὲρ αὐτῶν κλίματος, ἐπροξένησαν ταραχὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην διὰ νὰ τὴν καταλάβουν, ἀλλὰ ἀπεκρούσθησαν ἀμέσως³.

Ὁ Δεβρῶν Πολύκαρπος διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν ὑποδιοικητὴν Βελεσσῶν διὰ τὰς ἀνωτέρω προκλητικὰς ἐνεργείας ἐλαχίστων ἀτόμων καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ἐπίσημον ἔλεγχον τῶν 12 ὑπογραφῶν, διότι ὑπῆρχον βάσιμοι ἀμφιβολίαι ὅτι οἱ 5 ἐκ τῶν ὑπογραφάντων εὐρίσκοντο μακρὰν τῆς πόλεως· ὁ ὑποδιοικητὴς ἠρνήθη τὴν διεξαγωγήν ἐρευνῆς περὶ τῶν ὑπογραφῶν καὶ ἀπέρριψεν ὡς ἀδικαιολόγητον τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ μητροπολίτου⁴. Λέγει ἐπ' αὐτοῦ χαρακτηριστικῶς ὁ Πολύκαρπος: «Καθὼς δὲ καὶ προφορικῶς ἔκαμα τὰς ἀναγκαῖας διαμαρτυρίας τῇ ὑποδιοικητῇ περὶ τούτου, ἐν τούτοις, δὲν ἐσηκούσθη παρ' αὐτοῦ, ἀγορασθέντος, ὡς φαίνεται»⁵.

Ἡ ἄκαμτος στάσις τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν ἀναγκάζει τὸν Πολύκαρπον νὰ ἐνημερώσῃ ἀμέσως τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρον, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἰδιαίτερος παρακαλεῖ νὰ κάμῃ τὰς παραστάσεις του πρὸς τὸν γενικὸν διοικητὴν Θεσσαλονίκης Χουσεῖν Χιλμὴ πασᾶν, ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς διαπραχθείσης παρανομίας ὡς πρὸς τὰς προϋποθέσεις ἐκλογῆς «μουχτάρη»⁶. Δηλαδή, κατὰ τὴν ἰσχύουσαν τότε νομοθεσίαν, κοινότης πόλεως διὰ νὰ ἔχῃ ἴδιον μουχτάρην ἔπρεπε νὰ ἀριθμῇ 50 οἰκογενείας, κοινότης δὲ χωρίου διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν 20 οἰκογενείας⁷. Ἐν προκειμένῳ, ἐζητεῖτο διορισμὸς ρουμανίζοντος μουχτάρη εἰς

1. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθμ. 11 ἐπιστολήν, σ. 174.

2. Αὐτόθι, στ. 4-10.

3. Αὐτόθι, στ. 11-13.

4. Αὐτόθι, στ. 13-18.

5. Αὐτόθι, στ. 18-20.

6. Αὐτόθι, στ. 21-23.

7. Αὐτόθι, στ. 23-26.

Βελεσσά με 12 μόνον υπογραφάς «καὶ μάλιστα ἐν πόλει καὶ ταύτας ἀνεξελέγκτους»¹. Τὸ ἀναφυνὲν ζήτημα ἦτο ζωτικῆς σημασίας διὰ τὴν ἐλληνικὴν κοινότητα Βελεσσῶν, διότι τυχὸν ἀποδοχὴ τοῦ αἰτήματος τῶν ρουμανιζόντων θὰ προεκάλει καὶ νέας ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν εκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος αὐτῆς, τὰ ὁποῖα μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπεκτῆθησαν ἀντὶ πολλῶν θυσιῶν, μετὰ τὴν ὑφαρπαγὴν τῶν παλαιότερων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Περὶ τῆς ἐξελιξέως τοῦ νέου αἰτήματος τῶν ρουμανιζόντων εἰς Βελεσσά οὐδὲν νεώτερον στοιχεῖον ἀνεῦρον. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὁ Πολύκαρπος (μέχρι τοῦ 1907) καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Παρθένιος (ἀπὸ τοῦ 1907 κ.έ.) ἀσχολοῦνται μὲ τὴν βουλγαρικὴν καὶ σερβικὴν προπαγάνδαν εἰς τὰ Βελεσσά², ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ μὲ τὴν ρουμανικὴν εἰς τὸ Κίρτσοβον³, ἀλλὰ οὐδὲν μνημονεύουν περὶ τῆς περαιτέρω δραστηριότητος τῶν ρουμανιζόντων εἰς Βελεσσά. Ἡ διαπίστωσις αὕτη κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐνδεικτικὴ τῆς μὴ ἀλλαγῆς τοῦ διακοινοτικοῦ καθεστώτος Βελεσσῶν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς πόλεως αὐτῆς ἐξακολουθεῖ νὰ συγκροτῆται ἀπὸ εκπροσώπους τῆς ὁθωμανικῆς, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος.

Δ'. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αἱ δώδεκα ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι δημοσιεῦνται ἐδῶ, προέρχονται δύο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὁκτὼ ἀπὸ τὰ Βελεσσά καὶ δύο ἀπὸ τὸ Κίρτσοβον. Ἀποστολεῖς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἱ μητροπολῖται Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, ὁ ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς κοινότητος Βελεσσῶν καὶ ἡ δημογεροντία τῆς ἰδίας κοινότητος καὶ ἀποδέκται οἱ ἐκάστοτε μητροπολῖται Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1876 κ.έ. Αἱ ἐπιστολαὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ δὴ εἰς τοὺς φακέλλους 22 καὶ 60. Τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν εἶναι χειρόγραφα ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου ἀλληλογραφίας, καθαρὰς ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γραφῆς καὶ ὠρθογραφημένα. Ἐλάχιστοι ἐπεμβάσεις γίνονται σιωπηρῶς πρὸς διόρθωσιν ὀρθογραφικῶν λαθῶν καὶ τῆς στίξεως.

1

Τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Θετταλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν Μετρούπολεως κυρίῳ Ἰωακείμ⁴

† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμε καὶ ἐξαρχε πάσης

1. Αὐτόθι.

2. Βλ. σημ. 41.

3. Βλ. ΑΜΘ, φάκελ. 60.

4. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 22, ὑπ' ἀριθμ. 3239. Ἀπεστάλη τὴν 28 Ἀπριλίου

Θετταλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφε καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν 5
 Μετριότητος κύριε Ἰωακείμ¹, χάρις εἴη τῇ αὐτῆς ἱερότητι καὶ εἰρήρῃ παρὰ
 Θεοῦ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐντίμων Δημογερόντων τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος
 Βελισσοῦ², ἐπειδὴ ἐνεκρίθη Συνοδικῶς ἀνατεθεῖναι τὴν ἐποπτείαν καὶ πνευμα-
 τικὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῇ αὐτῆς ἱερότητι, ὥς δυνα- 10
 μένῃ ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Νομαρχίας εἰς ἣν ὑπάγεται πολιτικῶς ἡ πόλις αὐτῆς³
 προστατεῦναι τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ αὐτῶν συμφέροντα, διὰ τοῦτο κοινοποιοῦν-
 τες αὐτῇ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ὁποίας
 θέλομεν προκαλέσει καὶ ὑψηλὸν Βεζυρικὸν Διάταγμα, ὅπως καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτόθι
 ἐξοχωτάτου Νομάρχου ἀναγνωρισθῇ ἡ τοιαύτη ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου περὶ ἧς ὁ λό-
 γος Κοινότητος πνευματικῇ δικαιοδοσίᾳ της, προτρεπόμεθα αὐτῇ διὰ τῆς πα- 15
 ρούσης Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς ἡμῶν Ἐπιστολῆς, ὅπως ἀναλαβοῦσα τὴν
 ἐποπτείαν καὶ πνευματικὴν προστασίαν τῶν ὀρθόδοξων χριστιανῶν, προστατεῖ
 μετὰ ζήλου τὰς κοινὰς καὶ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις των, ἐπισκεπτομένη αὐτοὺς
 ἐν ἀνάγκῃ διὰ τῆς παρουσίας της, διορίσῃ δὲ Ἐπίτροπον αὐτῆς τὸν ἐκεῖ ἱερατι-
 κῶς Προϊστάμενον αἰδεσιμώτατον Οἰκονόμον παπᾶ Ἰωάννην⁴, ἵνα παρεδρεύῃ 20
 καὶ εἰς τὸ ἐπιτόπιον Συμβούλιον⁵, καθότι, εἰ καὶ προλαβόντως διὰ Τακρίριον⁶
 ἡμῶν πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν ἡτησάμεθα τοῦτο, ἵνα δηλονότι ἐν τῷ τοπικῷ
 Συμβουλίῳ παρεδρεύῃ καὶ ὁ ὀρθοδόξος παπᾶ Ἰωάννης, ἐξεδότη ὁμως ὑψηλὸν
 Διάταγμα πρὸς τὸν Ἐξοχωτάτον Βαλὴν Θεσσαλονίκης, διαλαμβάνον ὅπως
 ἡ ἐξοχότης του ἐξετάσας πληροφορήσῃ τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν περὶ τῆς κατα- 25

1876 ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 2168 καὶ ἐλήφθη τὴν 9 Μαΐου 1876, καταχωρηθεῖσα ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 505· εἰς τὸ τρίτον φύλλον ἢ σημειώσεις: «Περὶ δικαιοδοσίας Βελισσῶν».

1. Ὁ Ἄπὸ Βάρνης Ἰωακείμ Δημητριάδης 1874-1878. Βλ. Ἄ θ. Ἄ γ γ ε λ ο υ ο υ, Αἱ ξέναι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκης 1973, σ. 119, ἐνθα ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

2. Ἰδρῶθι περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξ ἀποίκων «ἐκ τῆς πόλεως Μοσχοπόλεως ἢ Βοσκοπόλεως ἐνταῦθα σκηνοσάντων». Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ὑπ' ἀριθμ. 5, σ. 165. Πρβλ. καὶ D. Ρορονιέ, Ο cincarima (=Περὶ τῶν κουτσοβλάχων), β', Βεογραδ, 1936, σ. 41.

3. Τὰ Βελεσσά ὑπῆγοντο πολιτικῶς εἰς τὸ βιλαέτιον Θεσσαλονίκης μέχρι τοῦ 1901, ἐν συνεχείᾳ, κατόπιν νέας διοικητικῆς ρυθμίσεως, εἰς τὸ βιλαέτιον Κοσσόβου. Βλ. Δ. Φιλίππιδου, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, Ἀθῆναι 1903, σ. 59.

4. Πρόκειται περὶ τοῦ «Οἰκονόμου Παπᾶ Δημητρίου» ἢ τοῦ «Δημητρίου Ν. Βόγα ἱερέως» ἱερατικῶς προϊσταμένου τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν κατὰ τὴν περίοδον 1875-1913. Περὶ αὐτοῦ βλ. ἐιδικώτερον σ. 146-147 τοῦ παρόντος.

5. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς πόλεως Βελεσσῶν, ἀνώτατον ὄργανον διοικήσεως τῆς πόλεως, εἰς τὸ ὁποῖον συμμετεῖχον ἐκπρόσωποι τριῶν ἀνεγνωρισμένων κοινοτήτων, τῆς ὀθωμανικῆς, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπαρχοῦ. Τὰ Βελεσσά ὑπῆρξαν ἔδρα καίμακῃ (ἐπαρχοῦ), κατ' (ἱεροδίκου) καὶ μολλὰ (ἀρχιδικαστοῦ).

6. Τακρίριον=δήλωσις, βεβαίωσις.

στάσεως ἐν ἣ διακινεῖται τὰ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Σχισματικῶν πράγματα. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἱερότης τῆς ἐκκληροῦσα μετὰ ζήλου τὴν ἐντολὴν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας θέλει συντελεῖ ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς εὐημερίας τῶν εἰρημένων χριστιανῶν, ἐπικαλουμένη ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν
 30 ἡμῶν συνδρομὴν. Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετ' αὐτῆς¹.
 ,αωαζ. Ἀπριλίον κη'.

2

Τῷ Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Θετταλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν Μετριοτήτος κυρίῳ Ἰωακείμ²

† Ἱερώτατε Μητροπολίτα Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμε καὶ ἔαρχε πάσης Θετ-
 5 ταλίας, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφε καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν Μετριο-
 τητας κύριε Ἰωακείμ³ χάρις εἴη τῇ αὐτῆς ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Ἐν τῷ ἀπὸ τῆς ιη'. τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἀδελφικῷ αὐτῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν γράμματι⁴, εἶδομεν ὅτι πειθήνιον ἐαυτὴν παρασχοῦσα τῇ ἀνατεθείσῃ αὐτῇ ὑπὸ
 10 τῆς Ἐκκλησίας ἐντολῇ, ἀπεδέξατο εὐχαρίστως τὴν ἐποπτεῖαν καὶ πνευματικὴν
 κυβέρνησιν τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τῆς πόλεως Βελισσῶν οὐχ ἥττον καὶ ἡμεῖς κηδόμενοι ὅπως ἀποβῇ ἀποτελεσματικωτέρα ἢ περὶ τούτου πρόνοια
 τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἱερότητός της καὶ παρὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἐκδόντες ἡμέτερον Τακτοῖον ἐλάβομεν ἁρτίως ὑψηλὸν Βεζυρ-
 15 κὸν Διάταγμα πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Νομάρχην Θεσσαλονίκης, ὅπερ καὶ ἀπο-
 στέλλομεν ἐσώκλειστον ἐν τῇ παρουσίᾳ μετὰ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ⁵ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετ' αὐτῆς⁶. ,αωοζ. Ἰου-
 λίου. κβ'.

1. Ἀκολουθοῦν αἱ ὑπογραφαὶ τῶν μελῶν τῆς Συνόδου. Βλ. εἰκ. 1.

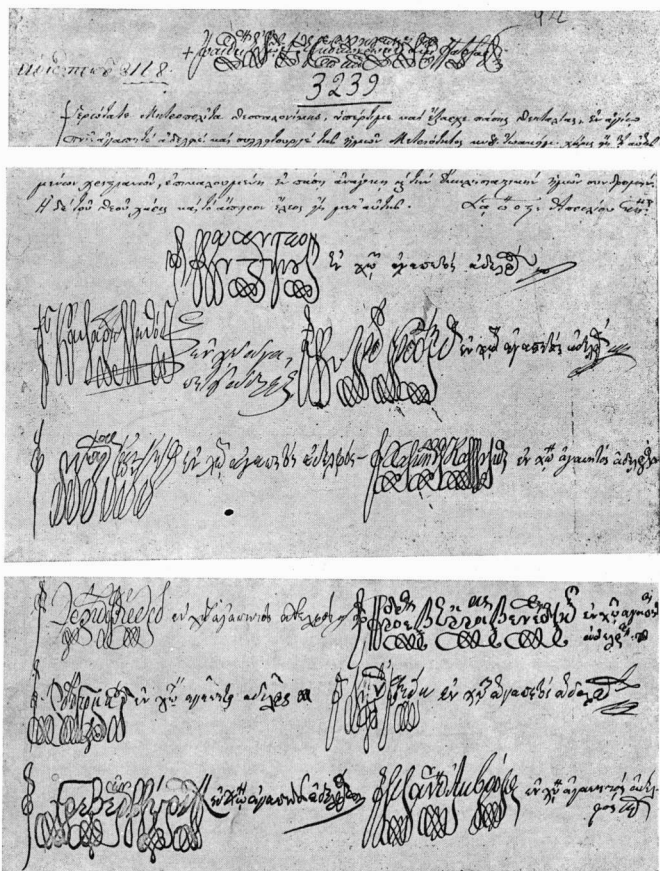
2. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 22, ὑπ' ἀριθμ. 3246. Ἀπεστάλη τὴν 22 Ἰουλίου 1876 ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 3575 καὶ ἐλήφθη τὴν 28 Ἰουλίου 1876, καταχωρηθεῖσα ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 853. Εἰς τὸ δευτέρου φύλλον ἡ σημείωσις «Περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς Α.Π. ὡς κυριάρχου Βελισσῶν».

3. Ἰωακεῖμ Δημητριάδης 1874-1878. Βλ. Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, ἔ.α., σ. 119.

4. Ἀναφέρεται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰωακεῖμ ἀπαντητικὴν εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ Ἀπριλίου 1876 περὶ τῆς ἐποπτείας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

5. Τὸ Βεζυρικὸν Διάταγμα ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει δὲν εὑρέθη συνημμένον εἰς τὸ παρὸν Πατριαρχικὸν Γράμμα.

6. Ἀκολουθεῖ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Βλ. εἰκ. 2.

Εἰκ. 1. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνδικτικῆς Ἐπιστολῆς
περὶ τῆς ἐλληνοορθόδοξου κοινότητος Βελεσσών
(βλ. σχετικῶς εἰς Παράρτημα ὑπ' ἀριθμ. 1)

Βελεσσά τῇ 21 Μαρτίου, 78¹Ἐξοχώτατε Κύριε Γ.Α. Βόγα²,

Τὴν ἀπὸ 11 τοῦ τρέχοντος σταλεῖσαν ἐπιστολὴν σας, πρὸς τὸν Ἀδελφόν μου Πανταζῆν μοι ἐνεχειρίσθη μέσῳ Κου Πάνζιου Βόγα, ἰδὼν ὅτι θέλετε μίαν περιγραφὴν τῆς Ἐπαρχίας Βελεσσοῦ, τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν ὅπου ἔκαμα ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς κυβερνήσεως, συμποσοῦται

Πληθυσμὸς ἐντὸς τῆς πολιτείας	Ὅθωμανοὶ ἄρρενες	Χριστιανοὶ ἄρρενες	
	2.342	5.420	10
Πληθυσμὸς ἐντὸς τῆς περιφερείας	5.157	12.129	
	7.499	17.549	

Ἐννοεῖται ὅτι ἐντὸς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πολιτείας τὸ ἐν ἔκτον εἶναι Ἑλληνό-βλαχοι οἱ δὲ ἐπόλοιποι βούλγαροι.

Ἡ περιφέρεια δηλ. ὁ Καζάς μας σύγκειται ἀπὸ 102 χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 25 εἶνε τούρκικα, τὰ λοιπὰ χριστιανικά, ὁμιλοῦσι τὴν Βουλγαρικὴν, ἔχοντα καὶ Ἐκκλησίας, ἐξαιρουμένων 10 χωρίων ἅτινα Ἐκκλησίας δὲν ἔχουσιν εἰς Βασιόσιλο³, Ἀραόβιτζ⁴ καὶ Μπογομήλα⁵ ὑπάρχονσι σχολεῖα διατηρούμενα ὑπὸ τὴν Σερβικὴν Προπαγάνδαν, τῶν λοιπῶν χωρίων οἱ κάτοικοι εἶνε ἀμαθέστατοι καὶ δουλοπάροικοι, πολλοὶ ὀλίγιστοι εὐρίσκονται κάτοχοι γαιῶν ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ τῆς περιφερείας.

Ἡ Ἐπαρχία Βελεσσοῦ ἔχει δύο βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ ἐν Παρθεναγωγείον, ἐν Σχολεῖον Ἑλληνικὸν καὶ ἐν Ἀλληλοδιδασκικὸν καὶ ἐν Νηπιαγωγείον διατηρούμενον ὑπὸ τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος...

Μένω δ' ὁλος ὑμέτερος 25

Ρ. Α. Βόγας

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φακελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1058.

2. Ἡ οἰκογένεια Βόγα ἔλκει τὴν καταγωγὴν της ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν ἐκείθεν μετηνάστευσεν εἰς Μοναστήριον, ὁπότεν κλάδοι αὐτῆς προωθήθησαν μέχρι Βελεσσοῦ καὶ Θεσσαλονίκης. Ἐκ Μοναστηρίου καὶ Βελεσσῶν, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἡ οἰκογένεια αὕτη προσέφυγε τελικῶς εἰς Θεσσαλονικὴν καὶ Φλώριναν, ὅπου μέχρι σήμερον ἐπιζοῦν ἀπόγονοι της. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος τόσον ἐν Μοναστηρίῳ, ὅσον καὶ ἐν Θεσσαλονικῇ καὶ Βελεσσοῖς διέπρεψαν γόνοι τῆς οἰκογενείας Βόγα, ἐν οἷς ὁ Κίμων Βόγας καὶ ὁ Γεώργιος Βόγας ἐν Θεσσαλονικῇ καὶ ὁ Δημήτριος Βόγας ἐν εἰρεὶς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν, περὶ τοῦ ὁποίου εἰδικὸς γίνεται λόγος εἰς τὴν παρούσαν μελέτην.

3. Bachino-Selo.

4. Oraovetz.

5. Bogomila.

Παναγιώτατε!¹

'Η ἐν Βελεσσῶ 'Ελληνικὴ κοινότης, ἣς θεῖφ' ἐλέει 'Αρχιερατικῶς προΐσταμαι, πανταχόθεν καταπιεζομένη καὶ τὰ μύρια ὑποστάσα ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν συνοικούντων αὐτῇ Βουλγάρων, οἵτινες τὸ δίκαιον τοῦ
 5 ἰσχυροτέρου χρώμενοι ἀφῆρσαν παρ' αὐτῆς ἔκτοτε καὶ τὰ ἔθνικα αὐτῆς ἱερά καταστήματα, ἀντιστάσα δὲ ἐπὶ τὸσαῦτα ἤδη ἔτη τὸν ὀρμητικὸν τοῦτον χείμαρρον διετήρησεν ἀλώβητον τὴν τε 'Ορθοδοξίαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων αὐτῆς· πρὸς ταῦτα δὲ πάντα ἐδέχθη ἵνα ὑποστῇ θυσίας βαρυτάτας πρὸς
 10 ἀνέγερσιν ναοῦ ἐπιστεγασθέντος ἤδη, προὐνόησε δὲ ἐπίσης καὶ πρὸς ἀνέγερσιν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων, διότι, ὡς γνωστόν, ἄνεν τῶν δύο τούτων πνευματικῶν φάρων ἀδύνατός ἐστιν ἡ διατήρησις τῆς τε 'Ορθοδοξίας καὶ τοῦ ἔθνισμοῦ τῶν τέκνων αὐτῆς.

Καὶ δὴ πρὸς ἀνέγερσιν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἐξέδοτο λαχείον ἀπὸ ἑξ. χιλ. ἀριθμῶν ὧν δύο περίπου χιλιάδας ἐξεποίησεν ἡ μικρὰ καὶ μικροσκο-
 15 πικὴ αὕτη κοινότης μετὰ τῶν συνοίκων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐνταῦθα· διὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἀποτείνεται πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ φιλομούσους καὶ φιλογενεῖς, ἵνα συντελέσωσιν ὡς ἕκαστος βούλεται πρὸς ἐκποίησιν ὑπολειφθέντων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν, καὶ εὐδόωσιν τοῦ ἔθνικοῦ ἅμα τε καὶ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀποστέλλει αὐτόσε ἀναθημένη (ἀριθ. λαχ. 500) τὴν φροντίδα
 20 τῆς ἐκποιήσεως τούτου πρὸς τὴν Δεσποσύνην Π. Λογοθέτου δυναμένης ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεώς της νὰ διοργανίση ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ἐπιλέκτων κυριῶν μελῶν τῆς αὐτόσε ὑψηλῆς περιοπῆς, παρακαλοῦσα ἅμα θερμότατα καὶ τὴν ὑμετέραν Παναγιότητα² ὅπως εὐδοκήσῃ ἐν τῇ βαθεῖα φιλομουσίᾳ Αὐτῆς νὰ ὑποκαύσῃ τὸν τε ζῆλον τῆς ἐν λόγῳ κυρίας καὶ τῶν λοιπῶν αὐτόσε ὁμογενῶν, βε-
 25 βαία οὕσα ὅτι τὰ μάλιστα θέλει εὐεργετῇ τὴν πτωχὴν ταύτην κοινότητα Βελισσοῦ ἐμμένουσαν ἀκραδάντως εἰς τὰ πάτρια, καίτοι πανταχόθεν πολεμουμένην.
 'Εν τέλει δὲ ἀναμείνων εὐχάριστον ἀπάντησιν Αὐτῆς διὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ κυρίου Μ. Τσεκερδέκη³ καὶ Σας διατελῶ.

'Εν Βελισσῶ τῇ 8 Φεβρουαρίου
 30 1883

Τῆς 'Υμετέρας σεπτῆς μοι Παναγιότητος,
 Ταπεινὸς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφὸς καὶ πρόθυμος τοῖς ὀρισμοῖς
 † ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ 'Ανθιμος⁴

1. 'Απόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1061.

2. Καλλίνικος Φωτιάδης, 1878-1884. Βλ. 'ΑΘ. 'Αγγελοπούλου, ἑ.ἀ., σ. 119.

3. Μιχαὴλ Τσεκερδέκης, μέλος τῆς ἐφοροδημογεροντίας τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν ἀπὸ τοῦ 1878 κ.ἐ.

4. Δεβρῶν 'Ανθιμος (πρῶην Δρυϊνουπόλεως καὶ Δεβρῶν) 1880-1887. Πρῶτος μητρο-

Περισπουδάστε μοι καὶ Σεβάσμιε ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφε¹.

Ἡ πόλις Κιοπρουλοῦ² (Βελισσά) κατοικεῖται ὑπὸ Ὁθωμανῶν, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ὀρθοδόξων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 120 οἰκίας ὡς ἐγγιστα καὶ οἵτινες πρὸ διακοσίων ἐτῶν τυγχάνουσιν ἄποικοι ἐκ τῆς πόλεως Μοσχόπολεως ἢ Βοσκόπολεως ἐνταῦθα σκηνώσαντες.

Ἐξ αὐτῶν ὁ Κώστας Μάσου³ καὶ Σπύρος Τάχου Ἕλληνες τὸ γένος ἢ ὡς αὐτοὶ οὗτοι αὐτοκαλοῦνται ἑλληνόβλαχοι, ἀπὸ τινος καιροῦ ἐξαπατήσαντες

5

Εἰκ. 3. Σφραγίδες μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ καὶ ἑλληνικῶν σχολείων Βελεσσῶν

πολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως εἰς τὴν Δεβρῶν καὶ τῆς ἐπαρχίας Βελεσσῶν, κατ' Ἰούνιον τοῦ 1880, μετατεθεὶς τὸν Μάρτιον τοῦ 1887 εἰς μητρόπολιν Ἑλασσόνος· τὸν διεδέχθη ὁ ἀπὸ Δαφνουσίας Μεθόδιος Παπᾶ Ἐμμανουὴλ (1887-1891) Βλ. ΑΟΠ, Κ., ΕΞ', σ. 237, 340 καὶ 409. Βλ. σφραγίδας ἐν εἰκ. 3.

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1089.

2. Κιοπρουλοῦ ἢ Κιοπρουλοῦ ἢ Κιοπρουλὴ τουργ. Kōprüllü (ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως Kōprü = γέφυρα) σημαίνει «Γεφυρούπολιν», ἐπειδὴ προφανῶς τὰ δύο τμήματα τῆς πόλεως χωρισμένα ἀπὸ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν ἐπικοινωνοῦν διὰ γεφύρας. Βλ. Π. Β. Μ ε λ ι τ ο π ο ὕ λ ο υ, Λεξικὸν τουρκο-ελληνικόν, Κωνσταντινουπόλις 1934, σ. 230, 589.

3. Κωνσταντῖνος Νικολάου Μάσιου (1829-1905), πατὴρ 4 τέκνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Πέτρος καὶ Παντελῆς, ἐμπορος γεωργικῶν καὶ βιοτεχνικῶν εἰδῶν εἰς Βελεσσά. Ὁ δεῦτερος υἱὸς τοῦ Παντελῆς, περατώσας τὸ ρουμανικὸν γυμνάσιον Θεσσαλονίκης καὶ τυχὼν ὑποτροφίας τῆς ρουμανικῆς κυβερνήσεως ἐσπουδάσεν ἰατρικὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Παρίσιους μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων προσελήφθη ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου ὑγιεινῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Συνδεθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν ἀδελφῶν Τάκη καὶ Ἀποστόλῃ Μαργαρίτῃ, ὑπῆρξεν ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν πρωτεύουσιν διὰ τὰς περιοχὰς Βελεσσῶν, Σκοπίων καὶ Κουμανόβου, εἰς τὰς ὁποίας ἔδρα, κατόπιν ὁδηγῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ὁ Κωνσταντῖνος Μάσιου, ἀρχηγὸς τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς Βελεσσά. Τὸ ἐμπορικὸν ἀρχεῖον Μάσιου ἐξ 118 βιβλίων καὶ 16 κυτίων ἐγγράφων φυλάσσεται ἀπὸ τοῦ 1958 εἰς τὸ κρατικὸν ἀρχεῖον Σκοπίων. Βλ. σχετικῶς, R. Kirjazoński, Arhivskiot fond na Bračata Petro i Panteli Maso od Veles 1852-1922 (= Ἡ ἀρχεαὶκὴ μονὰς τῶν ὁδελφῶν Πέτρου καὶ Παντελῆ Μάσιου ἀπὸ τὰ Βελεσσά 1852-1922), «Glasnik» Ἰνστιτούτου Σκοπίων 1 (1966) 185-188.

εἰκάδα τινὰ χριστιανῶν, ἄλλους μὲν δόλῳ ἄλλους δὲ χρήμασιν, ἔλαβον τὰς ὑπογραφὰς των ἐξαιτούμενοι, ἵνα ἀνοίξωσι ῥουμονικὴν Σχολὴν ἐν Βελισσοῖς
 10 ἐπέδωκαν δ' ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Θεσσαλονίκης ζητοῦντες, ὅπως τοῖς δοθῇ ἡ ἄδεια.

Ἄν καὶ πέποιθα ὅτι ὁ δὲυδερκὴς, περὶνους καὶ φιλοδίκαιος Γενικὸς Διοικητὴς θέλει ἀπορρίψει τὴν παράλογον καὶ παρὰ νομον ταύτην αἰτησίαν των, οὐχ ἦντοι ὅμως σπεύδω νὰ παρακαλέσω θερμῶς τὴν Ὑμετ. Σεβασμιότητα¹, ἵνα
 15 ἐν καιρῷ καταλλήλῳ καὶ ἁρμοδίως διαφωτίσῃ προσηκόντως τὴν Α. Ἐξοχ. τὸν Γενικὸν Διοικητὴν περὶ τῆς δολιότητος καὶ μοχθηρίας τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ὑπὸ καταχρονίων σκοπῶν ὁρμώμενοι οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσιν εἰμὴ νὰ παρὰσχῶσι πράγματα τῇ Σ. Η. Κυβερνήσει καὶ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ καὶ κατορθώσῃ νὰ ματαιώσῃ τὰ ματαιώσῃ τὰ μαχθηρὰ ταῦτα σχέδια τῶν μισθίων ῥουμονιστῶν.
 20 Ἐλπίζω ὅτι θέλω ἔχει ἀπάντησιν τῆς καὶ κατασπαζόμενος Αὐτὴν χεῖ-
 λεσιν ἀδελφικοῖς ὑποδιατελῶ.

Ἐν Κιοπρουλῇ τῇ 26 Φεβρουαρίου 1893.

Τῆς Ὑμετ. Σεβασμιότητος ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφὸς καὶ ὀλοπρόθυμος
 † Ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος²

6

Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα³.

Διὰ τῆς ταπεινῆς μου ταύτης ἐπιστολῆς θερμῶς ἱκετεύω τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα⁴, ὅπως, ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς ἀνεχώρησε διὰ Λίβρας⁵ ὁ Ἀρχιερεὺς μας⁶ καὶ παρήγγειλεν ὁσάκις τὸ καλέσῃ ἡ ἀνάγκη νὰ γράψωμεν πρὸς ὑμᾶς

1. Ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων Σωφρόνιος (1889-1893), παραιτηθεὶς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1893. Βλ. Ἀθ. Ἀγγελοπούλου, ἑ.ἀ., σ. 119 καὶ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 13 (1893) 41 καὶ 53.

2. Ὁ ἀπὸ Συνάδων Δεβρῶν Ἀνθιμος Πελτέκης (1891-1900), «Μεθοδίου ἐκ τῶν πολλῶν περιπετειῶν τε καὶ θλιβερῶν καὶ τῆς παθούσης ὑγείας παραιτησὶν ὑποβαλόντος» 28 Φεβρουαρίου 1891. Βλ. ΑΟΠ., Κ. ΞΖ', σ. 409 καὶ Κ. ΠΙΑ, σ. 48. Βλ. ὑπογραφὰς ἐν εἰκ. 4.

3. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1091.

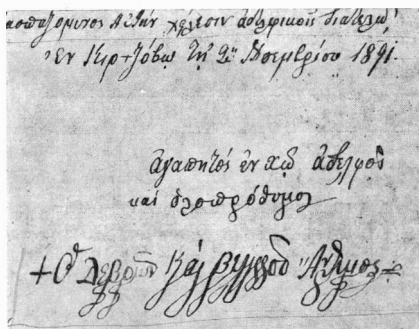
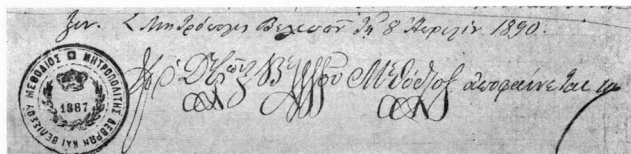
4. Ὁ ἀπὸ Σισανίου Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903), διαδεχθεὶς τὸν Μάιον τοῦ 1893 τὸν παραιτηθέντα Σωφρόνιον. Βλ. Ἀγγελοπούλου, ἑ.ἀ., σ. 119 καὶ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 13 (1893) 73.

5. Ἡ ἐπαρχία Δεβρῶν, τῆς ὁποίας ἔδρα ὑπῆρξε τὸ Κίρτσσοβον, ὅπου ἑλληνικὴ κοινότης. Τὸ Κίρτσσοβον συνέχισε νὰ εἶναι ἔδρα τῆς μητροπόλεως Δεβρῶν καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς ἐπαρχίας Βελισσοῦ εἰς τὴν Δεβρῶν τὸ 1880. Ἀπὸ τοῦ 1889, κατόπιν παρακλήσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν πρὸς τὸ πατριαρχεῖον, ὅπως ὁ μητροπολίτης των παραμύνη «ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ», ἡ ὁποία ἐγένετο δεκτὴ, τὰ Βελεσσά καθιερόντο ὡς δευτέρα ἔδρα τῆς μητροπόλεως. Βλ. σχετικῶς «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 9 (1889) 138.

6. Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος Πελτέκης (1891-1900).

τὴν παρακατιοῦσαν ὑπόθεσιν λάβητε ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν καὶ ἐνεργήσητε, 5
εἰ δυνατόν, ὅπου δεῖ, δραστηρίως.

Πρὸ δύο περιόδου μηνῶν λαοπλάνος τις καὶ ἀγύρτης καλούμενος Κωνσταν-
τῖνος Μάσσιον, ἄλλοτε μὲν ἀνήκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἡμῶν Κοινότητα,
ἀπὸ τινων δὲ ἐτῶν εἰς τὴν τῶν βουλγάρων δι' ἀναφορᾶς ἐζήτησε παρὰ τῆς ἐδῶ
Κυβερνητικῆς ἀρχῆς ἄδειαν περὶ λειτουργίας Ρουμουνικῆς Σχολῆς ὑπ' αὐτοῦ 10

Εἰκ. 4. Ὑπογραφαὶ μητροπολιτῶν Λεβῶν καὶ Βελεσσοῦ
Μεθοδίου (1887-1891) καὶ Ἀνθίμου (1891-1900)

διατηρηθησομένης, διαβεβαιῶν ἅμα ὅτι εὐρίσκονται ἐν Βελεσσοῖς 485 κάτοικοι
Ρουμοῦνοι. Ἀλλὰ τῇ δικαίᾳ ἐνστάσει τοῦ Ἀρχιερέως ἡμῶν, εἰπόντος ὅτι ὁ
ἄνθρωπος οὗτος εἶνε ταραξίας καὶ κατάχρεος εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον καὶ ὅτι
μέχρι σήμερον τοιαύτη γλῶσσα οὐτ' ἐζητήθη οὐτ' ἐδιδάχθη ἐδῶ, ἀπεφάσισε 15
τὸ συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐπάρχου Χιτζῆ Βέη, ὅπως ἡ ἀναφορὰ
ἐπιστραφῇ, παρατηρήσαν αὐτῷ ὅτι οὐδέποτε τοιαύτη Σχολὴ ἀνοιχθήσεται.

Ἐπειδὴ δ' οἰκτρῶς ἀπέτυχε καὶ οὕτω καταφρονητικῶς ἀπερορίφη, ἐπε-
χείρησεν, ὅπως παρὰ τῆς Νομαρχίας λάβῃ τοιαύτην ἄδειαν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ
πρὸ τινων ἡμερῶν, ἀπόντος τοῦ Ἐπάρχου ἡμῶν, δι' ἀναφορᾶς ἐζήτησε παρὰ

- 20 τοῦ Ἐπιτρόπου Μᾶλ Μουδουρή¹ πιστοποιητικὸν ἔγγραφον ὅτι εἶνε ἐντιμος πολίτης καὶ οὐδέποτε καταδικασθεὶς εἰς ποινὴν ἢ τζεναέτ², ὅπερ καὶ τῷ ἐδόθη ὑπογεγραμμένον παρ' ὅλων πληρὴ ἐμοῦ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου. Οὕτω δὲ ἐφωτισμένος ὢν χθὲς ἀνεχώρησε διὰ Θεσσαλονίκην μετὰ τινος Ρουμνο-
 25 διδασκάλου ἐκ Κρουσόβου ὁρμωμένον.
 Ἡ διαβεβαίωσίς του ὅτι εὐρίσκονται ἐδῶ 485 κάτοικοι Ρουμοῦνοι εἶνε ὅλως ἀνυπόστατος καὶ ψευδής, διότι μέχρι σήμερον οὐδεὶς ἀνεφάνη τοιοῦτος οὔτε ἐπισήμως οὔτε ἀνεπισήμως ἀλλ' αὐτὸς διακηρύττει ὅτι ἔχει ὁπαδοὺς 10-15 οὔτινες εἶνε ἔλεεινοί, ἀξιοδάκρυτοι καὶ ὑπὸ τῆς Κοινότητος διατηρούμενοι.
 Ταῦτα γνωρίζων Ὑμῖν, Σεβασμιώτατε Ἱεράρχα, ἐμπιστευτικῶς ἐξ
 30 ὀνόματος συμπάσης τῆς ἐδῶ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, τῆς πάντοθεν ὑπὸ παντοίων καὶ λάβρων κατατρυχομένης προπαγανδῶν, θερμῶς ἐκλιπαρῶ Ὑμᾶς, ὅπως πράξῃτε τὰς δεούσας ἐνστάσεις καὶ ἐνδείξεις παρὰ τε Μοαρίφη³ καὶ Νομάρχῃ καὶ τέλος πᾶν τὸ ἐφ' ὑμῖν ποιήσητε πρὸς ματαίωσιν τοῦ μολυσμα-
 35 τικοῦ τούτου νοσήματος καὶ ἀποσόβῃσιν τοῦ δηλητηριώδους ἀποκνήματος τῆς ἐχίδνης ταύτης.

Ἐπὶ τούτοις ἀναμένων ἀπάντησιν περὶ τῶν συμβησομένων διατελῶ βαθυσεβάστως κατασπαζόμενος τὴν χαριτόβροντον Ὑμῶν δεξιάν.

Ἐν Βελεσσοῖς τῇ 27ῃ Μαῖου 1893.

Ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος
 Τέκνον ἐν Χριστῷ
 πνευματικὸν καὶ πειθίγιον
 Οἰκονόμος Π. Δημήτριος⁴

40

7

Παναγιώτατε⁵.

- Ὁ ἐν Βελισσοῖς ἐπίτροπός μου Οἰκονόμος πατᾶ Δημήτριος ἀπὸ 2 Ἰου-
 λίου μοι γράφει ὅτι «ὁ ἀπὸ πολλοῦ καταγινόμενος νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ῥουμανι-
 5 σμὸν μεταξὺ τῆς ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος, Κωστής Μάσσιον, μι-
 σθωτὸν ὄργανον τῆς ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν ῥουμανικῆς προπαγάνδας καὶ ὁ ἴδιος λαοπλάνος καὶ κατάχρεος ὢν τῷ ταμείῳ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῷ ἔξω κόσμῳ κατώρθωσεν, ἵνα προκαλέσῃ Ἰστιλάμη⁶ τοῦ Βαλῆ πασᾶ Θεσσαλονίκης, δι'

1. Μᾶλ Μουδουρή=οικονομικὸς ἔφορος.

2. Τζεναέτι=ἐγκλημα.

3. Μοαρίφης=ἐκπαιδευτικὸς καὶ θρησκευτικὸς ἡγέτης.

4. Οἰκονόμος Πατᾶ Δημήτριος Βόγας. Βλ. τὰς ἐπιστολάς ὑπ' ἀριθμ. 1 καὶ 3 καὶ τὰς σ. 146-147.

5. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1094.

6. Ἰστιλάμη=γραφτὴ ἐπερώτησις.

οὐ ἐξήταζεν ἂν ἡ ἀνοιξις ῥομανικῆς Σχολῆς εἶνε ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἢ θὰ ἐπιφέρει ταραχάς, σκάνδαλα καὶ σχίσμα εἰς τὸν λαόν. Ἐπειὰ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, βούλγαροι τε καὶ ὀθωμανοὶ καὶ ὁ Διοικητὴς ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαντήσωσιν ὅτι ἡ ἀνοιξις τοιαύτης Σχολῆς δὲν εἶναι οὐδόλως βλαβερὰ ἀλλὰ μᾶλλον ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος, καθότι ἡμεῖς γνωρίζομεν ἐδῶ μόνον Βλαχικὸν μαχαλᾶν¹, ἐκτὸς ἐμοῦ διαμαρτυρηθέντος ἐντόνως κατὰ τῆς στρεβλῆς καὶ ἀδίκου ταύτης ἀποφάσεως. Δυστυχῶς ὁμοῦ οὐδόλως εἰσηκούσθη· διὰ τοῦτο ἠγαγκάσθη νὰ στείλω πρὸς τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης² ἐπιστολὴν ἐκθετικὴν τῶν συμβάντων καὶ παρακλητικὴν ἅμα ὅπως ἐνεργήσῃ ὅπου δεῖ.

Ταῦτα γράφων πρὸς τὴν Ὑμετ. Παναγιώτητα, συνιστῶ θερμῶς τῇ Α. Παναγιότητι τὸν εἰρημένον ἐπίτροπόν μου Οἰκονόμον Παπᾶ Δημήτριον μετὰ τῆς παρακλήσεως, ὅπως δέχεται ἡ Ὑμετ. Παναγιότης τὰς ἐπιστολάς του καὶ παρέχῃ τὴν πολύτιμον Αὐτῆς ἀρωγὴν καὶ προστασίαν εἰς τὸν εἰρημένον Οἰκονόμον, ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἀγῶνος. Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν Νομάρχην Θεσσαλονίκης περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔγραφα εἰς τὰς 13 Ἰουνίου καὶ σήμερον δὲ ταχυδρομικῶς, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7 Ἰουλίου στέλλω ἐτέραν ἐπιστολὴν περιέχουσαν ἐγκλειστον καὶ ἀντίγραφον ἀναφορᾶς τοῦ ἐν Βελισσοῖς ἐπιτρόπου μου, δοθείσης τῷ Κατμακάμῃ Κιοπροουλῇ, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ὁποίας θέλει κατανοήσῃ ἡ Α. Ἐξοχότης, ὁποῖος τις εἶναι ὁ λαοπλάνος Κωστῆς Μάσσιον καὶ ὁποῖους καταχθονίους καὶ ἐπιβλαβεῖς σκοποὺς τρέφει διὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἑλληνικὴν Κοινότητα Βελισσοῦ καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν· ὁ τοιοῦτος ὡς δόλιος καὶ ταραξίας εἶναι ἄξιός μᾶλλον ἐξορίας παρὰ προνομίων.

Παρακαλῶ δὲ τὴν Ὑμετ. Παναγιώτητα, ὅπως εὐαρεστομένη ποιήσῃ ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα καὶ κατορθώσῃ, ἵνα ἀποσοβῇ ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῇ ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Κοινοτικῇ Βελισσοῦ, ἣτις ἔσεται ἀείποτε ἐδγνώμων πρὸς τὴν Ὑμετ. Θ. Παναγιώτητα.

Ἐν τούτοις κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀγίῳ ὑποδιατελῶ μετ' ἀφοσιώσεως.

Ἐν Κιρτζόβω³ τῇ 10ῇ Ἰουλίου 1893.

1. Ἡ ἑλληνοβλαχικὴ κοινότης Βελισσῶν ἦτο συγκεντρωμένη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς ἰδίαν περιοχὴν ἀποκαλουμένην «Παπᾶρα Μαχαλάς». Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ὑπ' ἀριθμ. 8.

2. Ἀθανάσιος Μεγαλῆς (1893-1903).

3. Ἐδρα τοῦ ὁμωνύμου καζᾶ μετὰ τρεῖς κοινότητας: τὴν μουσουλμανικὴν μετὰ 3.280 κατοίκους, τὴν βουλγαρικὴν μετὰ 800 κατοίκους καὶ τὴν ἑλληνικὴν μετὰ 300 κατοίκους, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Βλ. Α. Χαλκιοπούλου, Ἡ Μακεδονία-ἐθνολογικὴ στατιστικὴ τῶν Βιλαετίων Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, Ἀθῆναι 1910, σ. 82. Στ. Παπαδοπούλου, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 152, καὶ

Τῆς Ὑμετ. Παναγιότητος

40

Ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ ὀλοπρόθυμος φίλος

† Ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος¹

Υ.Γ. Τὸ πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τακρίριον ἐνέκριναι νὰ τὸ ἐσωκλείσω ἐν τῇ παρούσῃ μου ἀνοικτὸν καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσῃτε τὸ σφραγίζετε καὶ τὸ ἐπιδίδετε².

† ὁ ἴδιος

8

Παναγιώτατε³.

Μετὰ μερίστης ψυχικῆς θλίψεως ἀναγγέλλω τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμίᾳ μου Παναγιότητι⁴ ὅτι τὸ ἐνταῦθα διοικητικὸν συμβούλιον βασιζόμενον μᾶλλον εἰς τὰς στρεβλὰς παρὰστάσεις τοῦ Κ. Μάσσιου, ἢ εἰς τὴν ἐν τῷ τακρίριῳ μου 5 ἐκφερομένην ἀλήθειαν, καὶ οὐ ἀντίγραφον ἀπέστειλα πρὸς ἡμερῶν τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμίᾳ μου Παναγιότητι⁵, ἀπῆντησεν ἐμοὶ ὁλως τοῦναντίον, ὥς τὸ ἐγκλειστον ἀντίγραφον δηλοῖ⁶, ὅτι δηλαδή ἅπασα ἡ κοινότης ἡμῶν εἶναι Βλαχικὴ καὶ οὐχὶ Ἑλληνικὴ, ὥς ἦτο καὶ εἶναι ἔκπαλαι καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ σήμερον ἐκδίδει καὶ ἀποφασιν, ἣν καὶ ἀποστέλλει τῷ αὐτόθι νομάρχῃ, ἵν' ἀνοιγῶσι τὰ ὁρ- 10 μανικὰ σχολεῖα. Ἐγὼ μόνος δὲν ἐσφράγισα ἐν τῇ ἀποφάσει ταύτῃ, ἀναφέρων καὶ πάντας τοὺς ἰσχυροὺς λόγους, δι' οὓς δὲν ἔπραξα τοῦτο.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πιθανὸν τὸ νομαρχικὸν συμβούλιον βασιζόμενον εἰς τὴν ἔκρυθμον ταύτην ἀπόφασιν τοῦ ἐνταῦθα διοικητικοῦ συμβουλίου νὰ ἐκδώσῃ καὶ αὐτόθι ἀπάντησιν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν ὁρμανιζόντων ἐνταῦθα ἐπὶ ἀτόμων 15 καὶ καταστρέψῃ ὅλην τὴν ἐνταῦθα Ἑλληνικὴν ὁρθόδοξον κοινότητα, διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν μοι Παναγιότητα, ἵνα λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα ὁρμοδίως πρὸς παρακώλυσιν τοιοῦτου κινήματος, ὅπερ διαιρέσεις καὶ ταραχὰς μόνον θὰ ἐπιφέρῃ.

Κἀγὼ δὲ τῇ ἐντολῇ τῆς Ὁρθόδοξου Ἑλληνικῆς κοινότητος τὴν ἐρχομένην 20 Κυριακὴν (1ῃ Αὐγούστου), ἐκτὸς ἐὰν κώλυμά τι ἀνώτερον ἐμποδίσῃ με, θέλω κατέλθῃ αὐτόσε, ὅπως ἀσπασθῶ τὴν Ὑμετέραν Σεβασμίαν μοι δεξιὰν καὶ παραστήσω Αὐτῇ διὰ ζωσσης τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Κοινότητα.

¹ Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα τῆς ἐπαρχίας Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, «Μακεδονικά» 10 (1970) 281, σημ. 4.

1. Ἀνθιμος Πελτέκης (1891-1900).

2. Δὲν εὑρέθη.

3. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φακελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1092.

4. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

5. Δὲν εὑρέθη.

6. Τὸ συνημμένον ἀντίγραφον.

Τῆς Ὑμετέρας Σεβασμίας μοι Παναγιότητος ἐν Κυρίῳ τέκνον εὐπειθές
καὶ πειθήριον,

25

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Δεβρῶν καὶ
Βελεσσού¹

Οἰκονόμος Π. Δημήτριος²

Τῇ 29ῃ Ἰουνίου³ 1893

Ἐν Βελεσσῷ.

30

Ἀντίγραφον.

Τὸ παρὸν τακρίριον τὸ δοθὲν παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Μητροπολίτου
ἀνεγνώσαμεν⁴. Ὁ Κωστής Μάσσιον ζητεῖ τὴν ἄδειαν εἰς τὴν ἰδίαν του οἰκίαν
ἐν Παπάρᾳ Μαχαλᾷ⁵, ὅπως συστήσῃ σχολὴν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ διδάσκηται ἡ
Τουρκικὴ καὶ ἡ Βλαχικὴ. Ἐπειδὴ τῆς ὀρθοδόξου Κοινότητος τὸ περισσότερον
μέρος συνίσταται ἐκ καταγωγῆς Βλαχικῆς καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι Βλαχικὴ⁶,
ὥς ἐκ τούτου τὸ σχολεῖον τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀνοιγῇ καὶ νὰ διατηρῇται δὲν
θὰ φέρῃ κανὲν ἐμπόδιον οὔτε εἰς τὸν τόπον οὔτε εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους
(ὕπο πολιτικὴν ἔποψιν) ἐπίσης δὲ καὶ τὴν θρησκείαν οὐδαμῶς προσβάλλει.
Ὅθεν καὶ εἰς τὴν Νομαρχίαν ἀκόμη διὰ μαζβατᾶ⁷ ἐπληροφορήσαμεν τὰ ἄνω.
Ὅτι δὲ ἡ ὑπόθεσις ἐγένετο οὕτω δίδομεν καὶ τὴν παροῦσαν ἀπάντησιν εἰς τὸν
Ἐπίτροπον τοῦ Μητροπολίτου⁸.

9

Παναγιώτατε⁹.

Μετὰ βαθέως ψυχικοῦ ἄλγους ἀναγγέλλομεν τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμίᾳ Πα-
ναγιότητι¹⁰ ὅτι τὸ ἐνταῦθα διοικητικὸν συμβούλιον ἐξέδοτο ἀπόφασιν εὐνοϊκὴν

1. Ἀνθιμος Πελτέκης (1891-1900).

2. Βλ. τὰς ἐπιστολὰς ὑπ' ἀριθμ. 1, 3 καὶ 6.

3. Τῇ 29ῃ Ἰουλίου 1893. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πρώτης σελίδος ἀναγράφεται: «Ἐλή-
φθη τῇ 30ῃ Ἰουλίου 1893». Ἡ πληροφορία τοῦ Ἐπιτρόπου πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσ-
σαλονίκης ὅτι «τὴν ἐρχομένην Κυριακὴν (1ῃν Αὐγούστου) θέλω κατέλθῃ αὐτόσε», ὑπο-
νοεῖ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐστάλη ὀλίγας μόλις ἡμέρας πρὸ τῆς 1ῃς Αὐγούστου, δηλ. τὴν 29
Ἰουλίου 1893 καὶ ὄχι τὴν 29 Ἰουνίου, ὅπως ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη.

4. Δὲν εὐρέθη.

5. Ἡ ὀνομασία τοῦ συνοικισμοῦ τῆς ἑλληνοβλαχικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

6. Ἡ ἐπίσημος πολιτικὴ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἔναντι τοῦ ἑλληνοβλαχικοῦ στοιχείου
πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ ρουμανικῆς προπαγάνδας.

7. Μαζβατᾶς=ἐπικυρωμένον Πρακτικόν.

8. Ὁ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Οἰκονόμος Παπᾶ Δημήτριος, ἱερατικῶς προϊστάμενος
τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

9. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1095.

10. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

- ὕπὲρ τῆς αἰτήσεως τοῦ Κ. Μάσιον καὶ τῶν ἐπτὰ αὐτοῦ ὁπαδῶν, νὰ ἀνοιγῇ
 5 δηλονότι καὶ διατηρῇται ὁμονομνικὴ σχολὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ κατὰ
 τὴν ἀπόφασιν οὐδόλως φέρει ἐμπόδιον οὔτε εἰς τὸν τόπον, οὔδὲ ὑπὸ πολιτικὴν
 ἔποψιν εἶναι ἐπιζήμιον, καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπέστειλε πρὸς τὴν αὐτόθι
 νομαρχίαν διὰ τὰ περαιτέρω. Οὐδόλως δ' ἔλαβεν ὑπ' ὄφει τὸ τακτικὸν τοῦ ἡμε-
 10 τέρου ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου κατὰ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ Κ. Μάσιον, ἥτις
 πραγματοποιουμένη πολλὰ τὰ δεινὰ θὰ ἐπέφερον εἰς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον
 ἑλληνικὴν κοινότητα, ταραχάς, σκάνδαλα, διαιρέσεις καὶ ἐμφυλίους σπαραγμούς.

- Διὰ ταῦτα ἐλλείποντος τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Μητροπολίτου¹ εἰς περιοδεῖαν
 ἢ κοινότης ἡμῶν ἐνέκρινεν ἵνα ἀποστείλῃ αὐτόσε τὸν Ἐπίτροπον αὐτοῦ Οἰκο-
 νόμον Δημήτριον², ἵνα τῇ προστασίᾳ καὶ ἀρωγῇ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμίας
 15 Παναγιότητος προβῇ εἰς τὰ κατάλληλα μέτρα, ὅπου δεῖ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ
 ἐπαπειλοῦντος ἡμῶς κινδύνου. Ἴνα δὲ διαφωτισθῇ ἡ Ὑμετέρα σεβασμία Πα-
 ναγιότης ὡς ἔχουσι τὰ τῆς κοινότητος ἡμῶν λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀνα-
 φοράν³, ἣν ἐπεδώκαμεν πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἱερὰν Μητρόπολιν μετὰ τῶν ὑπο-
 γραφῶν ἀπάσης τῆς κοινότητος, πλην ἐπτὰ ἀτόμων ἀκολουθούντων ὡς μὴ
 20 ὄφειλε τὰς στρεβλὰς ιδέας τοῦ Κ. Μάσιον.

- Παρακαλοῦμεν λοιπὸν θερμῶς τὴν ὑμετέραν σεβασμίαν Παναγιότητα
 νὰ προστατεύσῃ παρὰ τῇ αὐτόθι σεβαστῇ ἀρχῇ τὸν ὑμέτερον ἀντιπρόσωπον καὶ
 τὰ δίκαια ἡμῶν, καὶ ἐπειδὴ ὁ οἰκονόμος δὲν δύναται νὰ μείνῃ αὐτόθι πλεῖον
 τῶν τριῶν ἡμερῶν, διότι δὲν ἔχομεν ἕτερον ἱερέα, εἰ δυνατόν νὰ ἀναλάβῃ τὴν
 25 ὑπόθεσιν ταύτην ἡ Ὑμετέρα Σεβασμία Παναγιότης καὶ διεκπεραιώσῃ αὐτὴν
 δεόντως.

- Εἰς ἡμετέραν ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν κοινότητα ἐκ τῶν προτέ-
 ρων ἐπὶ τῇ ἀποτελεσματικῇ ἐργασίᾳ ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, τῇ Ὑμετέρᾳ σεβα-
 σμίᾳ Παναγιότητι ὑποσημειοῦται μετ' ἀπείρου σεβασμοῦ καὶ ὑπολήψεως
 30 βαθείας.

Ἐν Βελεσσῶ τῇ 1ῃ Ἀγούστου 1893.

Ἡ ἐφοροδημογεροντία Βελεσσού⁴.

1. Ἀνθίμος Πελέκης (1891-1900).

2. Δημήτριος Βόγας, ἱερατικῶς προϊστάμενος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βελεσσῶν.

3. Δὲν εὐρέθη.

4. Ὑπογράφουν: Ι. Μ. Βόγας, Χ. Ι. Διδασκάλου, Μ. Τσεκερδέκης, Ἀντώνιος Γ. Σο-
 φιανός, Α. Δ. Βελίδης, Διαμαντὴς Γ. Γκίρμα. Εἰς ἄλλα κοινοτικά ἔγγραφα μνημονεύονται
 καὶ οἱ κάτωθι: Δ. Α. Σακελλαρίδης, Θεοδόσιος Γκίρμα, Θεόδωρος Π. Σάρρου, Δημήτριος
 Α., Νάστου, Θεοδόσιος Ε. Δότζου, Ν. Γ. Σοφιανός καὶ Γεώργιος Κ. Στογιάννου. Βλ. σφρα-
 γίδα καὶ ὑπογραφὰς ἐν εἰκ. 5.

Σεβάσμιε ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφέ.¹

Γνωστὸν τυγχάνει τῇ Ὑμετ. Σεβασμιότητι² ὅτι ἐλαχίστη μερὶς τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς Κοινότητος, πρωτοστατοῦντος τοῦ Κωστή Μάσσιου, ἐνῆργησε, ἵνα δοθῇ αὐτῷ Κυβερνητικὴ ἄδεια, ὅπως ἀνοίξῃ ῥομονοικὴν σχολὴν τῇ προηγουμένῃ ἀποφάσει (μαζβατᾶ) τοῦ ἐνταῦθα διοικητικοῦ συμβουλίου. 5
Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶναι λίαν μεροληπτικὴ καὶ ἄδικος, ὥς καὶ ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης θέλει κατανοήσῃ ἐκ τοῦ ἐγκλείστον ἀντιγράφων³, διὰ τοῦτο ἡραγκάσθηρ νὰ διαμαρτυρηθῶ κατὰ τῆς τοιαύτης ἄδικου ἀποφάσεως, ἐπαφίρων ὅλας τὰς τυχόν ἐπισυμβησομένας κακὰς συνεπείας εἰς τὸ μέλλον εἰς βάρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἀ. Ἐκ. τοῦ Καίμακάμη Βέη. Τῆς διαμαρτυρῆσεώς μου ταύτης ἐν ἀντίγραφον στέλλω σήμερον ταχυδρομικῶς καὶ πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Νομάρχην Θεσσαλονίκης. 10

Ταῦτα δὲ εἰδοποιῶ τῇ Ὑμετ. Σεβασμιότητι, ἵνα ἡ ἐνήμερος τῆς ὑποθέσεως καὶ εὐκαιρίας δοθείσης ἐνεργήσῃ καταλλήλως τὰ εἰκότα ὅπου δεῖ. Δραττόμενοι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης παρακαλῶ νὰ προστατεύσῃ ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης καὶ τὸν αὐτόθι πρὸ πολλοῦ εὐρισκόμενον Πέτρον Τάσσιον ἐκ πασᾶ Κιότ⁴, ὅστις, ὥς γνωστόν, παραλαβὼν ἐντεῦθεν τοὺς ἀπαιτούμενους μαζβατάδες μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπως λάβῃ Κυβερνητικὴν ἄδειαν ἵνα ἀνοίξῃ σερικὴν σχολὴν ἐν τῷ χωρίῳ αὐτοῦ πασᾶ-Κιότ. 15

Ἐν τούτοις κατασπαζόμενος Αὐτὴν χεῖλεσιν ἀδελφικοῖς ὑποδιατελῶ. 20

Ἐν Βελισσοῖς τῇ 13ῃ Δεκεμβρίῳ 1893.

Τῆς Ὑμετ. Σεβασμιότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφός

† Ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Ἀνθιμος⁵

Υ.Γ. Ἀντίγραφον τῆς διαμαρτυρῆσεως εὐρίσκεται παρὰ τῷ δικηγόρῳ κ. Γ. 25
Ἄρτα· ἐὰν ἐγκρίνῃ ἐδλογον, δύναται ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης νὰ ζητήσῃ αὐτό, ὅπως λάβῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου.

† Ὁ ἴδιος

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1100.

2. Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1893-1903).

3. Δὲν εὐρέθη

4. Πασάκιοι: χωρίον τῆς ἐπαρχίας Βελεσσῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξεδηλώθη ἔντονος ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ 1890 κ.ἐ. Εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτὸν ἡ μητρόπολις Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ ὑπεστήριζεν, ὅσον ἡδύνατο, τοὺς ὀρθοδόξους Σέρβους εἰς τὰ κοινοτικά καὶ ἐκπαιδευτικά αὐτῶν προβλήματα. Βλ. A. th. A. ngelo pou- 1 os, The relations between the Ecumenical Patriarchate and the Church of Serbia during the period 1885-1912, «Balkan Studies» 13, I (1972) 121-122 καὶ 126-127.

5. Ἀνθιμος Πελετέκης (1891-1900).

Παναγιώτατε.¹

- Γνωστὸν τυγχάνει τῇ Ὑμετ. Παναγιότητι² ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἐθνους ἡμῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ὑποούλων Σερβιζόντων, ἀνεφάνησαν ἐσχάτως καὶ ἕτεροι ἐχθροὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅπως δὲ
- 5 ἐν Βιτωλίοις καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐν Βελεσσοῖς ἐνεργήσαντες κατώρθωσαν δι' ἀφθόνου χρημάτων³ ἀγοράσωσι τινὰς διεφθαρμένους ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἡμῶν δώδεκα τὸν ἀριθμὸν καὶ δυνάμει αὐτῶν νὰ δώσωσιν ἀναφορὰν τῇ ἐνταῦθα ὑποδιοικήσει τῇ 6ῃ παρελθόντος Μαρτίου ζητοῦντες μοναχτάρην ἄνδρα ἐξωσθέντα ἀπὸ 14ίας τῆς Κοινότητος καὶ μετὰ τῶν
- 10 σχισματικῶν καταταχθέντα Κωστὴν Μάσσιον⁴, πατέρα τοῦ παρὰ τῷ αὐτόθι ἐπιθεωρητῇ Παντελῇ Μάσσιον καὶ συγχρόνως προξενήσωσι ταραχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ Μ. Πέμπτῃ, ὅτε ἀποκρουσθέντες ἐπιτηδείως δὲν ἐτόλμησαν διὰ τὸ Μέγα Πάσχα νὰ παρουσιασθῶσιν ἐν Αὐτῇ. Καίτοι δὲ ἀπέτυχον τῆς ἀποπειρας τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τούτοις διὰ τῶν δώδεκα ὑπογραφάντων, ὧν οἱ πέντε
- 15 εὐρίσκονται μακρὰν τῶν Βελεσσῶν καὶ ὧν τὴν ἐξέλεξιν ἐπισήμως ἐζήτησα, ἦτις καὶ δὲν ἐγένετο, πλησιάζουσι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ νὰ ἔχωσι ἄνθρωπον Μοναχτάρην τὸν προεγθέντα μετὰ δώδεκα ὑπογραφὰς καὶ ταύτας ἀμφιβόλους, ὅπως ἐγείρωσιν ἀκολουθίας ἀξιώσεις ἐπὶ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Σχολῶν. Καίτοι δὲ καὶ προφορικῶς ἔκαμα τὰς ἀναγκαίας διαμαρτυρίας τῷ ὑποδιοικητῇ περὶ
- 20 τούτου, ἐν τούτοις δὲν εἰσηκούσθη παρ' αὐτοῦ, ἀγορασθέντος, ὥς φαίνεται.
- Περὶ τούτου δὲ γράφας σήμερον εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀποτεινομαι καὶ πρὸς τὴν Ὑμ. Παναγιότητα παρακαλῶ Αὐτὴν θερμῶς, ὅπως εὐαρεστηθεῖσα διενεργήσῃ τὰ δέοντα περὶ τούτου παρὰ τῷ αὐτόθι Χιλμῇ Πασσιᾷ, διότι κατὰ τὸν νόμον, ἵνα μία Κοινότης ἔχῃ μοναχτάρην, πρέπει νὰ ἔχῃ πενήτηντα οἰκογενείας,
- 25 κοινότης δὲ χωρὶον εἴκοσιν οἰκογενείας καὶ ὄχι δώδεκα καὶ μάλιστα ἐν πόλει καὶ ταύτας ἀνεξελέγκτους.

Εὐελπιστῶν ὅτι ἡ Ὑμ. Παναγιότης θέλει διατάξει νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος διατελῶ ἀναμένων ἐναγωνίως ἀπάντησιν Αὐτῆς καὶ κατασπάζομαι Αὐτὴν ἐν Κυρίῳ ἀδελφικῶς.

- 30 Ἐν Βελεσσῷ τῇ 10ῃ Ἀπριλίον 1904

Τῆς Ὑμ. Παναγιότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χ(ριστῷ) ἀδελφὸς καὶ ὁλοπρόθυμος

† ὁ Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολύκαρπος⁴

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, Φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1116.

2. Ὁ ἀπὸ Νεοκαιοσαρείας Ἀλέξανδρος Ρηγόπουλος (1903-1910). Βλ. Ἀγγελοπούλου, Αἱ ξένοι προπαγάνδαι, ἔ.α., σ. 119.

3. Ὁ προκαλέσας τὸ σχολικὸν ζήτημα κατὰ τὸ 1893.

4. Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολύκαρπος (κατὰ κόσμον Παναγιώτης) Θεολογίδης (1900-

Παναγιώτατε¹.

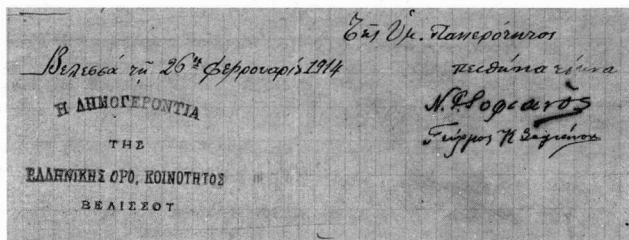
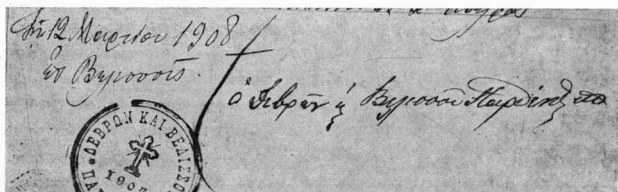
† Ἡ ἐνταῦθα Ἑλληνικὴ κοινότης μέγαν εἶχε πόθον νὰ ἔχῃ σχολὴν Ἑλληνικὴν, ἐν ᾗ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐκπαιδεύονται ἑλληνοπροπεῶς. Εὐδυνῶς δὲ ὁ πόθος αὐτῆς ἐξεπληρώθη, ἀνοιχθείσης Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἀπὸ δύο ἐτῶν². Μὴ ἔχουσα ὥστε αὕτη οἴκημα κατὰλληλον διὰ σχολὴν, ἠναγκάσθη νὰ ἐνοικιάσῃ πρὸς τοῦτο βουλγαρικὴν τινα οἰκίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ οἰκοδεσπότης τῆς οἰκίας ἀρνείται νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν τῇ Ἑλληνικῇ κοινότητι καὶ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὑπὸ ἐνοίκιον καὶ ἐπειρή, ἄλλης οἰκίας μὴ ὑπαρχούσης, θὰ ἐκλείετο ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ ἀφεύκτως, διὰ τοῦτο αὕτη ἀπεφάσισε ν' ἀνεγείρῃ Σχολὴν παραπλεύρως τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως δι' ἐράνων. Γενομένης δὲ συνδρομῆς, συνηθροίσθη μὲν οὐκ εὖ- 10

1907), «Ἀνθίμου παραίτησιν οἰκειοθελῇ ὑποβαλόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ» 3 Φεβρουαρίου 1900 (ΑΟΠ, Κ. ΠΙΑ', σ. 48 καὶ 160). Κατήγετο ἐκ Πρεβέστης (σημ. Παλαικώμης) Δράμας. Τὸ 1880 ἐκάρη μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Τιμίου Προδρόμου Σερρῶν, τὸ 1891 ἀπεφοίτησε τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, τὸ 1895 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ ἐν ἔτος εἰς Βελιγράδι πρὸς ἐκμάθησιν τῆς σερβικῆς, τὸ 1897 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἀμέσως ἀρχιμανδρίτης, διατελέσας προϊστάμενος διαφόρων ναῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸν δὲ Φεβρουάριον τοῦ 1900 ἐξελέγη μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης προσέφεραν ὠνίστης ἐθνικῆς σημασίας ὑπηρεσίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Βελεσσῶν καὶ κυρίως τοῦ Κιρτσόβου, ὅπου ὠργάνωσε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον διοικητικῶς, ἐκκλησιαστικῶς καὶ εκπαιδευτικῶς μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ὠργάνωσαν δύο δολοφονικὰς ἐναντίον τοῦ ἀποπέρας· κατὰ τὴν δευτέραν, ἀντ' αὐτοῦ, ἐφρονεῦθη ὁ ἱερεὺς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Κιρτσόβου. Κατόπιν τούτου, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διαδεχθεὶς τοῦτον ὁ ἀπὸ Πολυανῆς Παρθένιος «Πολυκάρπου παραίτησιν οἰκειοθελῇ ὑποβαλόντος τῇ Ἐκκλησίᾳ» 3 Μαρτίου 1907 (ΑΟΠ, Κ. ΠΙΑ', σ. 160). (βλ. εἰκ. 5) Ἀπέθανε τὴν 14 Ἰουλίου 1919 (βλ. εἰκ. 6). Ἐπιζῶντες μέχρι σήμερον συγγενεῖς του εἶναι οἱ: Χριστόδωρος καὶ Ἰωάννης Ἀθανασίου Θεολογίδης, ἀμφότεροι ἀνεψιοὶ ἐκ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Πολυκάρπου. Ὁ Φιλίππιδης, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, σ. 60-61, διατυπώνει τὴν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Πολυκάρπος εἰς τὴν διαμάχην μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Σέρβων εἰς τὰ Βελεσσά (1902) ἐτάχθη παρὰ τὸν πλευρὸν τῶν Σέρβων. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Πολυκάρπος, ἀκολουθῶν συγκεκριμένην πατριαρχικὴν ἐντολήν, ὑπεστήριξε παντοιοτρόπως τοὺς ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Σέρβους τῆς ἐπαρχίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν κατὰ τῶν βουλγάρων Ἐξαρχικῶν. Περί Πολυκάρπου Θεολογίδη βλ. σχετικῶς εἰς «Ὁρθοδοξίαν» 1958, σ. 412, «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Ἡμερολόγιον Ὁ Φάρος τῆς Ἀνατολῆς», Κωνσταντινούπολις 1901, σ. 122-123, Φιλίππιδης, Τὸ Φιρμιλιάνειον ζήτημα, Ἀθῆναι 1903, Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Τὸ ἐπισκοπικὸν ζήτημα Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ, «Μακεδονικά» 10(1970), «Glasnik» Ἰνστιτούτου Σποκίον 3(1974) 185-223 καὶ τὴν παρούσαν μελέτην.

1. Ἀπόκειται εἰς τὸ ΑΜΘ, φάκελ. 60, ὑπ' ἀριθμ. 1117.

2. Τὸ σχολεῖον Κιρτσόβου ἐλειτούργησε τὸ πρῶτον τὸ σχολικὸν ἔτος 1903-1904. Βλ. εἰκ. 7, εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Πολυκάρπου, κ. Χριστοδώρου Θεολογίδη, κάτοικου τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν πληροφορίαν περὶ ἐπιζώντων ἀπογόνων τοῦ Πολυκάρπου ὀφείλω εἰς τὸν φίλον κ. Γ. Κυρμελὴν, καθηγητὴν Θεολόγον.

καταφρόνητον ποσόν, μὴ ἐξαρκούν ὅμως πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνεγερθη-
σομένης Σχολῆς. Ὅθεν διὰ ταύτης μον θερμῶς παρακαλῶ τὴν Ὑμ. Παναγιό-
τητα¹, ὅπως εὐαρεστηθεῖσα προσκαλέσῃ τοὺς αὐτόθι διαμένοντας Κρουσοβίτας²
καὶ προτρέψῃται αὐτοὺς, ἵνα ἀγαθυνθέντες προσφέρωσιν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν,

Εἰκ. 5. Ὑπογραφαὶ μητροπολίτου Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ Παρθενίου
(1907-1913) καὶ μελῶν τῆς δημογεροντίας τῆς ἐλληνικῆς ὁρθοδόξου
κοινότητος Βελεσσοῦ

- 15 ὅ,τι προαιρεῖται, πρὸς ἀποτελείωσιν τῆς κτισθησομένης Σχολῆς, καθόσον,
τῆς Ἑλλ. Σχολῆς κλειομένης, τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐκτίθεται ἀπέναντι τῶν ἐνταῦθα
σχισματικῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων.

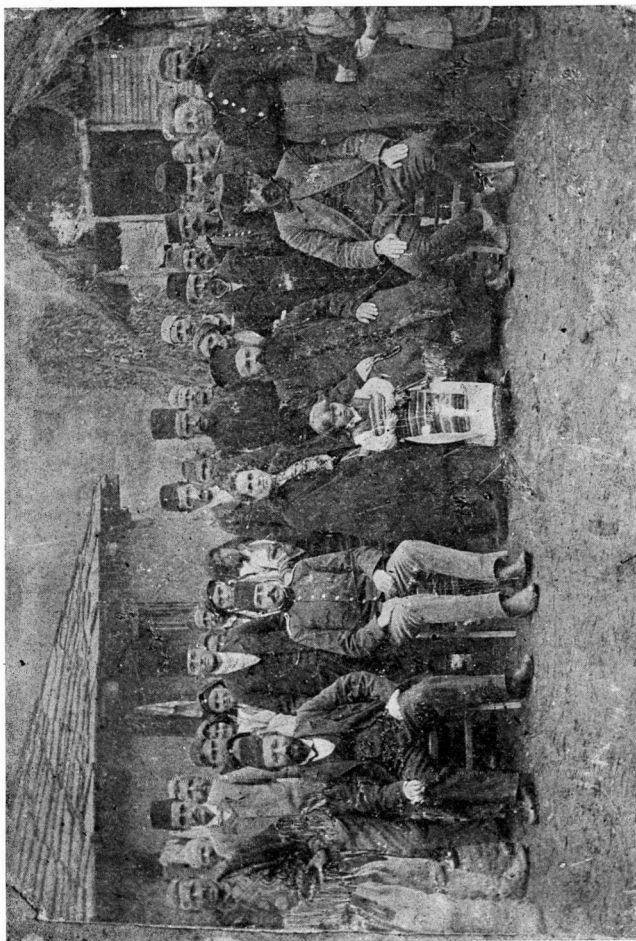
Εὐελπιστῶν ὅτι ἡ Ὑμ. Παναγιότης, ἥτις διακρίνεται ἐν παντὶ ἐπὶ δραστη-
ριότητι, θέλει εὐαρεστηθῇ τὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα περὶ τοῦ Ἱεροῦ τούτου σκο-

1. Ἀλέξανδρος Ρηγόπουλος (1903-1910).

2. Ἡ ἐλληνικὴ κοινότης Κιρτσόβου ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν Κρουσοβιτῶν Κρουσόβου
καὶ Θεσσαλονίκης, λόγῳ τῶν μεταξὺ τῶν στενῶν ἐμπορικῶν καὶ συγγενικῶν δεσμῶν.

*Εἰκ. 6. Ὁ μητροπολίτης Δεβρῶν καὶ Βελισσοῦ
Πολύκαρπος Θεολογίδης (1900-1907)*

Εικ. 7. Ο μητροπολίτης Δεβρών και Βελισσού Πολύκαρπος μετά των δύο διδασκάλων και των τοπικών άρχων επ' ευκαιρία της λειτουργίας του ελληνικοῦ σχολείου Κυτσόβου κατά τὸ σχολικὸν ἔτος 1903-1904

ποῦ, οὐ μόνον παρὰ τοῖς Κρουσοβίταις, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις αὐτόθι πλουσίοις, 20
διατελῶ κατασπαζόμενος αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀγίῳ.

Ἐν Κιρτσόβῳ τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1906.

Τῆς ὑμ. περισπουδάστου μοι Παναγιότητος
ἀγαπητοῦ ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφοῦ καὶ δλωῦ πρόθυμος
† ὁ Δεβοῶν καὶ Βελισσοῦ Πολύκαρπος¹

25

Ἱδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

1. Πολύκαρπος Θεολογίδης (1900-1907). Βλ. σ. 174-175 τοῦ παρόντος.

S U M M A R Y

Ath. Angelopoulos, The supervision of the Church of Thessaloniki on the Greek Orthodox Community of Veles in 1876.

The Greek orthodox community of Veles was the most northerly centre of Macedonian Hellenism on the borders between Macedonia and Dardania. The life of this community during the second half of the 19th century was troubled because of considerable interplay of various national movements during this period, as a result of which the community felt the need of special protection and supervision. This supervision was put in the hands of the Church of Thessaloniki in 1876 by the Ecumenical Patriarchate. The study remarks on the connection between Thessaloniki and Veles on ecclesiastical and national matters.

In the first part new information is given concerning the Christian and Mussulman inhabitants of Veles. According to the official records of the town and administrative area of Veles in 1878 the Greek community was over 2.000 strong (903 families). The second part discusses the process of the official recognition of the supervision of the Diocese of Thessaloniki on the greek orthodox Community of Veles. The third separates for discussion three particular matters of primary importance to religious and national history in the support given by the Church of Thessaloniki for the public and private concerns of the inhabitants in Veles during the period 1876-1913: i) the ecclesiastical and religious life of the community, ii) the smooth running of the various educational establishments, and iii) the continual confrontation of foreign propagandas, especially Bulgarian, Serbian, and Rumanian. In this part there is special mention of the activities of the Metropolitans of Dibar and Veles Anthimos (1880-1887), Methodios (1887-1891), Anthimos (1881-1900,) Polykarpos (1900-1907) and Parthenios (1907-1913).

In the fourth and final section twelve letters are published for the first time, from the Ecumenical Patriarchate, the Metropolitans of Debar and Veles and the Council of elders of Veles, to be found in files Nos 22 and 60 of the historical archives of the Diocese of Thessaloniki.